

Henkilötodistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta hovioikeudessa

Arviomuistio

Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2019:6

Henkilötodistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta hovioikeudessa

Arviomuistio

Oikeusministeriö

ISBN PDF: 978-952-259-743-4
Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö
Julkaisutuotanto

Helsinki 2019

Kuvailulehti

Julkaisija	Oikeusministeriö	15.3.2019	
Tekijät	Erityisasiantuntija Jukka Siro		
Julkaisun nimi	Henkilötodistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta hovioikeudessa Arviomuistio		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2019:6		
Diaari/hankenumero	OM033:00/2018	Teema	Mietintöjä ja lausuntoja
ISBN PDF	978-952-259-743-4	ISSN PDF	2490-1172
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-743-4		
Sivumäärä	48	Kieli	suomi
Asiasanat	prosessioikeus, oikeudenkäynti, muutoksenhaku, hovioikeudet, todistelu, digitaaliset tallenteet		
Tiivistelmä	<p>Arviomuistiossa tarkastellaan mahdollisuutta ottaa henkilötodistelu hovioikeudessa vastaan käräjäoikeudessa tehdyiltä kuva- ja äänitallenteelta joko kaikissa tai vain tietyissä asioissa.</p> <p>Jos henkilötodistelu otettaisiin hovioikeudessa vastaan kuva- ja äänitallenteelta, todistajia ja muita käräjäoikeudessa kuultuja henkilöitä ei yleensä kuultaisi hovioikeudessa uudelleen. Hovioikeus voisi sen sijaan perustaa näyttöharkintansa kertomuksiin, jotka on esitetty ja tallennettu käräjäoikeudessa eli lähempänä oikeudenkäynnin kohteena olevia tapahtumia. Näin hovioikeuden edellytykset saavuttaa näytön arvioinnissa oikea lopputulos voisivat parantua, eikä todistajien ja rikosasioiden asianomistajien tarvitsisi yleensä saapua enää hovioikeuteen kuultaviksi. Tällainen uudistus voisi johtaa myös peruutettujen pääkäsittelyjen määrän vähentymiseen ja siihen, että hovioikeuden rooli käräjäoikeuden ratkaisun oikeellisuutta kontrolloivana tuomioistuimena vahvistuisi.</p> <p>Siirtyminen kuva- ja äänitallenteiden hyödyntämiseen edellyttäisi arviolta 1,2–1,7 miljoonan euron suuruisia suunnittelu- ja rakentamiskustannuksia. Vuosittaisten käyttökustannusten määrän voidaan arvioida vaihtelevan yli 300 000 eurosta noin 1,25 miljoonaan euroon riippuen siitä, missä laajuudessa ja millä tavalla järjestelmä toteutettaisiin. Mahdolliset säästöt olisivat todennäköisesti käyttökustannuksia pienempiä.</p>		
Kustantaja	Oikeusministeriö		
Julkaisun myynti/jakaja	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Presentationsblad

Utgivare	Justitieministeriet	15.3.2019	
Författare	Specialsakkunnig Jukka Siro		
Publikationens titel	Mottagande av personbevisning på bild- och ljudupptagningar vid hovrätterna Bedömningspromemoria		
Publikationsseriens namn och nummer	Justitieministeriets publikationer, Betänkanden och utlåtanden 2019:6		
Diarie- /projektnummer	OM033:00/2018	Tema	Betänkanden och utlåtanden
ISBN PDF	978-952-259-743-4	ISSN PDF	2490-1172
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-743-4		
Sidantal	48	Språk	finska
Nyckelord	processrätt, rättegång, ändringssökande, hovrätterna, bevisning, digitala upptagningar		
Referat	<p>I bedömningspromemorian granskas möjligheten att vid hovrätten ta emot personbevisning på en bild- och ljudupptagning som gjorts vid en tingsrätt antingen i alla eller enbart i vissa ärenden.</p> <p>Om personbevisning togs emot på en bild- och ljudupptagning vid hovrätten, skulle vittnen och andra personer som har hörts vid tingsrätten i regel inte behöva höras på nytt vid hovrätten. I stället kunde hovrätten grunda sin bevisprövning på berättelser som har framförts och spelats in vid tingsrätten, alltså närmare de händelser som är föremål för rättegången. Så kunde hovrätternas förutsättningar att i bevisprövningen nå rätt resultat förbättras, och målsägandena i brottmål och vittnen skulle i regel inte behöva komma till hovrätten för att höras. En sådan reform kunde också leda till att antalet inställda huvudförhandlingar minskar och att hovrättens roll som en domstol som kontrollerar riktigheten av tingsrättens avgöranden förstärks.</p> <p>Det uppskattas att övergången till att utnyttja bild- och ljudupptagningar innebär planerings- och anläggningskostnader på 1,2–1,7 miljoner euro. Beloppet för årliga driftskostnader kan uppskattas variera från drygt 300 000 euro till ca 1,25 miljoner euro beroende på i vilken omfattning och på vilket sätt systemet genomförs. Eventuella besparingar kommer sannolikt att vara mindre än driftskostnaderna.</p>		
Förläggare	Justitieministeriet		
Beställningar/ distribution	Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Beställningar: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Sisältö

1	Johdanto	6
2	Hovioikeusmenettelyn kehittäminen 1990-luvulta tähän päivään	8
3	Nykytila	12
3.1	Henkilötodistelun vastaanottaminen käräjäoikeudessa	12
3.2	Henkilötodistelun vastaanottaminen hovioikeudessa	13
3.3	Todistelutallenteet oikeudenkäynnissä	15
3.4	Puhelin ja videoneuvottelu henkilötodistelun vastaanottamisessa	16
4	Henkilötodistelun vastaanottaminen hovioikeudessa Ruotsissa	18
4.1	Ruotsin lainsäädäntö	18
4.2	Uudistuksen vaikutuksia	19
4.3	Viittausmenettely	20
5	Henkilötodistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta	21
5.1	Toteuttamisvaihtoehtoja	21
5.2	Henkilötodistelun laatu	22
5.3	Yksityisyyden suoja	24
5.4	Välittömyysperiaate	26
5.5	Kansainväliset ihmisoikeusvelvoitteet	28
6	Toteuttamisvaihtoehtojen vaikutukset	30
6.1	Kuva- ja äänitallenteiden hyödyntäminen kaikissa asioissa	30
6.2	Kuva- ja äänitallenteiden hyödyntäminen vain rikosasioissa	35
6.3	Kuva- ja äänitallenteiden hyödyntäminen vain laajoissa asioissa	36
6.4	Toteuttamisvaihtoehtojen taloudelliset vaikutukset	38
7	Yhteenveto	47

1 Johdanto

Oikeusministeriö asetti vuonna 2012 neuvottelukunnan valmistelemaan muun ohella ehdotukset pitkän aikavälin oikeusturvaohjelmaksi. Neuvottelukunnan laatimassa Oikeudenhoidon uudistamisohjelmassa vuosille 2013–2025 on yhdeksi keskipitkän aikavälin tavoitteeksi asetettu selvittää edellytykset ja aikataulu ottaa käyttöön järjestelmä, jossa suullinen näyttö otetaan muutoksenhakutuomioistuimessa vastaan käräjäoikeudessa tehtyä videotallennetta katsomalla (Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 16/2013, s. 40). Saman asian selvittämistä oli aiemmin ehdottanut myös hovi- ja hallinto-oikeuksien rakennusuudistustoimikunta (Hovi- ja hallinto-oikeusverkoston kehittäminen, Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 17/2011, s. 21).

Oikeudenhoidon uudistamisohjelmassa on arvioitu, että videotallenteiden käyttämisestä hovioikeuksissa saataisiin merkittävää hyötyä, kun prosessinhallinta hovioikeudessa parantuisi, lykkäyksiä poissaolojen vuoksi olisi vähemmän ja todistajille maksettavat palkkiot vähentyisivät. Keskeisin merkitys olisi kuitenkin oikeusturvanäkökohdilla ja järjestelmän käyttöönotosta asianomistajille ja todistajille syntyvällä hyödyllä. Järjestelmän säästövaikutus tuomioistuimille on uudistamisohjelmassa arvioitu vähäiseksi, mutta todistajille kohtalaiseksi, koska heidän ei tarvitsisi enää muutoksenhakuvaiheessa saapua uudelleen henkilökohtaisesti tuomioistuimeen.

Eduskunnan perustuslakivaliokunta on Oikeudenhoidon uudistamisohjelmaa arvioidessaan nostanut esiin erityisesti oikeudenkäyntien videoinnin. Perustuslakivaliokunnan mukaan tällaisella järjestelmällä voitaisiin oikeusturvaa vaarantamatta keskittää todistajien kuuleminen alioikeusvaiheeseen, vähentää käräjäoikeudessa kuultujen todistajien uudelleen kuulemista muutoksenhakuvaiheessa ja säästää siten kaikkien osapuolten aikaa ja vaivaa sekä jouduttaa asian käsittelyä. Perustuslakivaliokunta on pitänyt tärkeänä, että tarvittavat varat videoinnin käyttöönottoon järjestyvät ja että toiminta saadaan mahdollisimman pian käyntiin (PeVL 20/2014 vp s. 3, ks. myös PeVL 29/2014 vp s. 2).

Myös lakivaliokunta on pitänyt tärkeänä, että selvitetään tarve ja toteuttamismahdollisuudet sille, että kärjäoikeuksissa todistelutarkoituksessa kuultujen henkilöiden lausunnoista tehtäisiin jatkossa kuva- ja äänitallenne, jota hovioikeus käyttäisi pääkäsitelyssä todistelun uskottavuusarvioinnin perusteena. Samalla olisi otettava huomioon Ruotsissa toteutetusta vastaavankaltaisesta uudistuksesta saadut kokemukset (LaVM 4/2010 vp s. 9, LaVM 24/2014 vp s. 6).

Eduskunta onkin edellyttänyt, että hallitus selvittää joutuisasti tarpeen ja mahdollisuudet ottaa käyttöön järjestelmä, jossa suullinen näyttö otetaan muutoksenhakutuomioistuimessa vastaan kärjäoikeudessa tehdyn kuva- ja äänitallenteen avulla (EV 308/2014 vp – HE 246/2014 vp).

Asiaa on arvioitu oikeusministeriössä kahdesti aiemmin. Muutoksenhakutoimikunta esitti vuonna 2001 kärjäoikeudessa vastaanotetun todistelun taltiointia ääni- ja kuvatallenteelle ja tallenteen hyödyntämistä muutoksenhaussa (Muutoksenhakutoimikunnan osamietintö, KM 2001:10, s. 59–63). Lainsäädäntötoimiin ei tuolloin kuitenkaan ryhdytty. Vuonna 2006 asiaa arvioinut selvitysmies ei pitänyt tarpeellisena eikä mahdollisena harkita tällaiseen järjestelmään siirtymistä, mutta katsoi, että Ruotsissa tehdyn uudistuksen toteutumista ja vaikutuksia olisi seurattava tarkasti (Muutoksenhaku kärjäoikeudesta hovioikeuteen – Tarkoituksen ja menettelyn uudelleen arviointi, Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2006:28, s. 45–47).

2 Hovioikeusmenettelyn kehittäminen 1990-luvulta tähän päivään

Hovioikeusuudistus ja seulontamenettely

Suomessa toteutettiin 1990-luvulla laaja oikeudenkäyntimenettelyn uudistus. Pääosin kirjallisesta ja paljon lykkäyksiä sisältäneestä prosessista siirryttiin asioiden suulliseen, keskitettyyn ja välittömään käsittelyyn. Vuonna 1993 yhtenäistettiin alioikeudet käräjäoikeuksiksi ja uudistettiin riita-asioiden oikeudenkäyntimenettely alioikeuksissa (1052/1991), ja vuonna 1997 säädettiin laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997).

Hovioikeusmenettely nykyaikaistettiin vuonna 1998 (165/1998). Tarkoituksena oli uudistaa aiemmin lähes yksinomaan kirjallinen hovioikeusmenettely siten, että se olisi yhteensopiva uudistetun alioikeusmenettelyn kanssa ja että se täyttäisi ihmisoikeussopimusten asettamat vaatimukset. Hovioikeusmenettely jaettiin valmisteluun, joka oli yleensä kirjallinen, sekä ratkaisuvaiheeseen, jona oli joko suullinen pääkäsittely tai esittely. Pääkäsittely tuli toimittaa pääsääntöisesti aina, kun asianosainen sitä vaati tai kun kysymys oli suullisen todistelun uskottavuuden arvioimisesta hovioikeudessa.

Hovioikeusuudistuksen on arvioitu johtaneen oikeudenkäytön ja ratkaisujen tason nousuun. Uudistuksen ansiosta Suomi saattoi peruuttaa hovioikeuksien osalta Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaan tehdyn varauman asianosaisen oikeudesta suulliseen käsittelyyn.

Vuoden 1998 uudistus ei ollut ongelmaton, sillä se johti pääkäsittelyiden määrän voimakkaaseen kasvuun. Täysimittaisia suullisia pääkäsittelyjä jouduttiin järjestämään myös asioissa, joissa se ei ollut tarpeen. Uusi menettely edellytti hovioikeuksilta ja syyttäjiltä aikaisempaa suurempaa työpanosta asiaa kohti, ja pääkäsittelyiden järjestäminen osoittautui työlääksi ja byrokraattiseksi. Seurauksena oli ratkaisemattomien asioiden lukumäärän kasvu ja keskimääräisten käsittelyaikojen pidentyminen hieman yli viidestä kuukaudesta vuonna 1997 lähes kahdeksaan kuukauteen vuonna 2001 (HE 91/2002 vp s. 8, HE 105/2009 vp s. 11). Hovioikeusmenettelystä tuli asioissa, joissa toimitettiin pääkäsittely, sekä asianosaisille että valtiolle kalliimpi ja todistajille raskaampi kuin ennen.

Epäkohtiin pyrittiin puuttumaan säätämällä seulontamenettelystä vuonna 2003 (381/2003). Seulontamenettelyssä hovioikeus päätti ensin, otettiinko valitus enemmään tutkintaan. Valituksen tutkimista ei jatkettu, jos hovioikeus yksimielisesti totesi

olevan selvää, että asiassa ei ollut toimitettava pääkäsittelyä, käräjäoikeuden ratkaisu tai siellä noudatettu menettely ei ollut virheellinen, eikä asianosaisen oikeusturva asian laatu huomioon ottaen muustakaan syystä edellyttänyt valituksen käsittelyn jatkamista. Tarkoitus oli näin pyrkiä kohti tarkoituksenmukaisempaa, tehokkaampaa ja varmempaa hovioikeusprosessia.

Seulontamenettely ei osoittautunut onnistuneeksi. Korkein oikeus katsoi vuonna 2004, ettei seulontamenettelyä voitu soveltaa niissä valitusasioissa, joissa käräjäoikeuden tekemä suullisen todistelun uskottavuutta koskeva arviointi oli riitautettu. Jos asian ratkaisu riippui suullisen todistelun tai katselmushavaintojen uskottavuudesta, valitusta ei voitu seuloa, vaikka kysymys olisi ollut hyvinkin yksinkertaisesta asiasta.

Jatkokäsittelylupajärjestelmään siirtyminen

Seulontamenettely korvattiin vuonna 2011 jatkokäsittelylupajärjestelmällä (650/2010), jota on lokakuusta 2015 lähtien on sovellettu kaikissa riita- ja hakemusasioissa sekä sellaisissa rikosasioissa, joissa vastaaja on tuomittu enintään kahdeksaksi kuukaudeksi vankeuteen (385/2015). Muutoksenhakija tarvitsee jatkokäsittelyluvan piiriin kuuluvissa asioissa hovioikeuden myöntämän jatkokäsittelyluvan, jonka edellytysten täytyminen tutkitaan kirjallisen aineiston perusteella. Jos lupaa ei myönnetä, käräjäoikeuden ratkaisu jää pysyväksi. Jos taas lupa myönnetään, asian käsittely hovioikeudessa jatkuu täysimittaisessa menettelyssä.

Hovioikeuden on myönnettävä jatkokäsittelylupa, jos ilmenee aihetta epäillä käräjäoikeuden ratkaisun lopputuloksen oikeellisuutta (muutosperuste), jos käräjäoikeuden ratkaisun lopputuloksen oikeellisuutta ei ole mahdollista arvioida jatkokäsittelylupaa myöntämättä (tarkistusperuste), jos lain soveltamisen kannalta muissa samanlaisissa asioissa on tärkeä myöntää asiassa jatkokäsittelylupa (ennakkopäätösperuste) tai jos luvan myöntämiseen on muu painava syy.

Jatkokäsittelylupajärjestelmän tavoitteena oli hovioikeusmenettelyn kehittäminen siten, että hovioikeuksilla olisi paremmat edellytykset kohdentaa voimavarojaan asioiden laadun vaatimalla tavalla. Jatkokäsittelylupajärjestelmän ansiosta hovioikeus kykenisi aikaisempaa paremmin keskittymään päätehtäväänsä eli kontrolloimaan asianosaisen valituksen johdosta käräjäoikeuden ratkaisun oikeellisuutta sekä näyttö- että oikeuskysymysten osalta ja korjaamaan siinä mahdollisesti olevat virheellisyydet. Lisäksi tavoiteltiin sitä, että hovioikeusmenettely olisi oikeudenmukainen, nopea ja taloudellinen. Hovioikeusmenettelyn joustavuuden lisäämistä ja hovioikeuksien voimavarojen kohdentamista mahdollisimman tarkoituksenmukaisesti katsottiin edistävän se, että asioiden laatu ja asianosaisten oikeusturvan tarve voitiin ottaa entistä paremmin huomioon (HE 105/2009 vp s. 21 ja 23).

Jatkokäsittelylupajärjestelmän vaikutuksia

Jatkokäsittelylupajärjestelmän merkitys hovioikeuksissa on ollut huomattava. Vuonna 2017 jatkokäsittelylupajärjestelmän piiriin kuului noin kolme neljännestä hovioikeuteen saapuneista asioista. Näistä asioista noin 45 prosentissa jatkokäsittelylupa evättiin.

Oikeusministeriössä laaditussa selvityksessä jatkokäsittelylupajärjestelmästä on arvioitu, että tilastoaineistojen valossa jatkokäsittelylupajärjestelmä näyttää toimivan sille asetettujen tavoitteiden mukaisesti. Käräjäoikeuksien ratkaisut muuttuvat hovioikeuksissa suunnilleen yhtä usein kuin aiemmin. Jatkokäsittelyluvan myöntämisen kynnys vaikuttaa olevan riittävän matalalla, koska jatkokäsittelyluvan saaneista käräjäoikeuden ratkaisuista merkittävä osa pysyy ennallaan myös täystutkinnassa (Jatkokäsittelylupajärjestelmän käyttöönoton ja soveltamisalan laajentamisen vaikutukset hovioikeuksissa, Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 2019:1, s. 32).

Keskimääräiset käsittelyajat hovioikeuksissa ovat jatkokäsittelylupajärjestelmän voimassaoloaikana lyhentyneet. Vuosien 2009 ja 2017 välillä keskimääräinen käsittelyaika on laskenut 6,6 kuukaudesta 5,4 kuukauteen (mediaanikäsittelyaika 5,6 kuukaudesta 3,7 kuukauteen). Tämä ei kuitenkaan todennäköisesti johdu yksin jatkokäsittelylupajärjestelmästä, vaan käsittelyaikojen lyhentymiseen on vaikuttanut myös ainakin se, että käräjäoikeuksien ratkaisusta tehtyjen valitusten lukumäärä on laskenut. Hovioikeudet ratkaisivat vuonna 2009 lähes 11 500 asiaa, mutta vuonna 2017 enää runsaat 8 200 juttua.

Käsittelyajat eivät sen sijaan ole lyhentyneet asioissa, joissa jatkokäsittelylupa myönnettiin tai jotka eivät kuulu jatkokäsittelylupajärjestelmän piiriin. Asioissa, joissa jatkokäsittelylupa myönnettiin, keskimääräinen käsittelyaika on noussut vuosien 2013 ja 2017 välisenä aikana 7,5 kuukaudesta 7,9 kuukauteen (mediaani 7,0 kuukaudesta 8,0 kuukauteen). Asioissa, jotka eivät kuulu jatkokäsittelylupajärjestelmän piiriin, keskimääräiset käsittelyajat (6,1 kuukautta) ja mediaanikäsittelyajat (5,0 kuukautta) eivät ole samassa ajassa muuttuneet lainkaan.

Pisimmät käsittelyajat ovat asioilla, joissa hovioikeus toimittaa pääkäsittelyn. Näissä asioissa käsittelyajat ovat vuosien 2009 ja 2017 välisenä aikana pysyneet lähes

muuttumattomina: keskimääräinen käsittelyaika on noussut 9,8 kuukaudesta 9,9 kuukauteen ja mediaanikäsitteilyaika 9,4 kuukaudesta 9,7 kuukauteen. Hovioikeudet toimittivat vuonna 2017 pääkäsitteilyn noin joka neljännessä asiassa.¹

Hovioikeusmenettelyn kehittämiseksi on edelleen tarvetta (LaVM 24/2014 vp s. 5). Niin kuin edellä johdannossa on kerrottu, keskeisenä kehittämiskohteena on jatkokäsittelylupajärjestelmään siirtymisen jälkeen tuotu esiin mahdollisuus ottaa henkilödistelu hovioikeudessa vastaan kuva- ja äänitallenteelta.

---

¹ Tässä ja jäljempänä esitetyt tilastotiedot hovioikeuksien toiminnasta perustuvat pääasiassa Oikeusrekisterikeskuksen ylläpitämän oikeushallinnon raportointi-, tilasto- ja arkistojärjestelmän (SAP Business Objects) tietoihin syksyllä 2018. Erilaisista aineistorajauksista ja aineiston poiminta-ajankohdista johtuen tiedot poikkeavat vähäisessä määrin siitä, mitä ilmenee tuomioistuinten vuosittaisista työtilastojulkaisuista.

3 Nykytila

3.1 Henkilötodistelun vastaanottaminen käräjäoikeudessa

Oikeudenkäynti käräjäoikeudessa rikos- ja riita-asioissa jakaantuu valmisteluun ja pääkäsittelyyn. Valmistelu on kirjallista tai suullista, ja sen tarkoituksena on selvittää asianosaisten vaatimukset ja niiden perusteet sekä se, mistä asianosaiset ovat eri mieltä. Näin mahdollistetaan asian käsittely pääkäsittelyssä, jossa vastaanotetaan henkilötodistelua.

Käräjäoikeuden pääkäsittelystä riita-asioissa säädetään oikeudenkäymiskaaren 6 luvussa ja rikosasioissa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 6 luvussa. Sääntely rakentuu suullisuuden, välittömyyden ja keskittämisen periaatteille (HE 15/1990 vp s. 5–6, HE 132/1997 vp s. 16–17).

Oikeudenkäynnin suullisuudella tarkoitetaan sitä, että asianosaisten lausumat ja todistelu esitetään tuomioistuimessa suullisesti. Kun asia käsitellään suullisesti, asianosaisilla on puolin ja toisin tilaisuus heti vastata toistensa esityksiin, ja tuomarit voivat heti käyttää kyselyoikeuttaan. Asianosaisilla on tällöin myös mahdollisuus varmistua siitä, että tuomioistuin on ymmärtänyt asianosaisen esittämän oikeudenkäyntiaineiston asianosaisen tarkoittamalla tavalla.

Välittömyysperiaate puolestaan merkitsee sitä, että oikeudenkäynnissä koko oikeudenkäyntiaineisto esitetään välittömästi asian ratkaisevalle tuomioistuimelle. Välittömyysperiaate takaa sen, että tuomioistuimella on käytössään alkuperäinen ja mahdollisimman luotettava oikeudenkäyntiaineisto, mikä parantaa edellytyksiä aineellisesti oikeaan ratkaisuun päätymiselle.

Oikeudenkäynnin välittömyys ja suullisuus edellyttävät keskittämisperiaatteen noudattamista, Keskittämisperiaatteen mukaan asian varsinaisen käsittelyn tulee tapahtua yhdessä yhtäjaksoisessa menettelyssä. Keskittämisperiaate helpottaa oikeudenkäyntiaineiston hallitsemista ja asian arvioimista sekä on omiaan nopeuttamaan oikeudenkäyntiä.

Suullisuus-, välittömyys- ja keskittämisperiaatteiden noudattaminen merkitsee sitä, että käräjäoikeus ottaa henkilötodistelun vastaan yhtäjaksoisessa suullisessa pää-

käsittelyssä. Kaikki kärjäoikeudessa kuultavat henkilöt, niin asianosaiset kuin todistajat ja asiantuntijatkin, saapuvat henkilökohtaisesti kärjäoikeuden pääkäsittelyyn esittämään kertomuksensa, jollei ole kysymys jäljempänä jaksoissa 3.3 ja 3.4 käsiteltävistä erityistilanteista.

Todistaminen oikeudenkäynnissä on velvollisuus, josta ei voi kieltäytyä. Lähtökohtaisesti vain sairaus ja yleisen liikenteen keskeytyminen ovat laillisia esteitä, joiden perusteella todistaja voi jäädä saapumatta tuomioistuimeen. Jos todistaja jää pois pääkäsittelystä ilman laillista estettä tai poistuu luvatta, todistaja tuomitaan uhkasakkoon, ja hänet voidaan määrätä noudettavaksi pääkäsittelyyn, jollei asian käsittelyä päätetä jatkaa myöhemmin.

3.2 Henkilötodistelun vastaanottaminen hovioikeudessa

Hovioikeus ratkaisee asiat joko esittelystä kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella tai pääkäsittelyssä.

Hovioikeuden on oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 14 §:n mukaan toimitettava pääkäsittely, jos riita-asiassa asianosainen tai rikosasiassa asianomistaja tai vastaaja sitä vaatii. Pääkäsittelyä ei kuitenkaan tarvitse toimittaa, jos asiassa ei luvun 15 §:n 1 momentin mukaan tarvitse ottaa vastaan suullista todistelua sen vuoksi, että näytön arvioinnin oikeellisuudesta ei voi jäädä varteenotettavaa epäilystä, ja pääkäsittelyn toimitaminen on muutoinkin selvästi tarpeetonta huomioon ottaen erityisesti asian laatu ja merkitys asianosaiselle.

Oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 15 §:n 1 momentin mukaan silloin, kun pääkäsittely toimitetaan ja asiassa on kysymys kärjäoikeuden suullisen todistelun uskottavuudesta tekemästä arviosta, kärjäoikeudessa vastaanotettu suullinen todistelu otetaan tarpeellisilta osiltaan uudelleen vastaan, jollei estettä ole. Todistelua ei tarvitse ottaa uudelleen vastaan, jos kärjäoikeuden vastaanottaman näytön arvioinnin oikeellisuudesta ei voi jäädä kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella kokonaisuutena arviotaessa mitään varteenotettavaa epäilystä.

Oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 14 a §:n nojalla hovioikeus voi toimittaa pääkäsittelyn myös omasta aloitteestaan katsoessaan sen tarpeelliseksi.

Hovioikeuden pääkäsittelyssä kuullaan asianosaisia, todistajia ja asiantuntijoita sekä vastaanotetaan muuta selvitystä. Pääkäsittely rakentuu suullisuus-, välittömyys- ja

keskittämisperiaatteiden varaan. Hovioikeus ei voi tukeutua henkilötodistelun arvioinnissa siihen, miten kärjäoikeus on ratkaisussaan mahdollisesti referoinut kuultavien esittämiä kertomuksia, vaan hovioikeuden pitää itse tehdä omat havaintonsa.

Asianosainen kutsutaan hovioikeuden pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti, jos hänen kuulemistaan pidetään asian selvittämiseksi tarpeellisena. Vaatimus asianosaisen henkilökohtaisesta läsnäolosta pääkäsittelyssä perustuu tyypillisesti siihen, että asiassa tulee arvioitavaksi hänen kertomuksensa uskottavuus. Kysymys voi olla myös rikosasian vastaajan osallistumis- tai puolustautumismahdollisuuksien turvaamisesta sekä tuomioistuimen mahdollisuuksista arvioida oikeudenmukaista rangaistusta. Hovioikeudella on katsottu olevan velvollisuus kuulla rikosasian vastaajaa henkilökohtaisesti esimerkiksi silloin, kun asian ratkaisulla on erityinen merkitys vastaajan työuralle, vaikka asiassa ei olisi kysymys suullisen todistelun uskottavuudesta (HE 105/2009 vp s. 69).

Jos asianosaisia ja todistajia ei saada kutsuttua pääkäsittelyyn, pääkäsittelyä ei lähtökohtaisesti voida toimittaa, vaan se täytyy peruuttaa ja asialle määrätä uusi käsittelypäivä. Jos asianosainen jää hänelle tiedoksiannetusta kutsusta huolimatta saapumatta hovioikeuden pääkäsittelyyn, sovelletaan oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 20 §:ää. Jos poissa on valittajan asemassa oleva asianosainen, hänen valituksensa voidaan pykälän 1 momentissa säädetyin edellytyksin jättää pääkäsittelyn kohteena olevalta osalta sillensä. Jos kysymys on valittajan vastapuolesta, jonka läsnäoloa asian käsitteleminen edellyttää, pääkäsittelyä ei lähtökohtaisesti voida toimittaa. Edellytyksiä pääkäsittelylle ei ole myöskään silloin, jos todistaja tai asiantuntija jää saapumatta pääkäsittelyyn.

Oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 21 §:n 1 momentissa säädetään kuitenkin, että jos asianosainen, todistaja tai muu kuultava ei sakon uhasta huolimatta saavu pääkäsittelyyn taikka jos tuotavaksi määrättyä ei tavata tai jos kutsua ei saada annetuksi tiedoksi, pääkäsittely saadaan, milloin syytä on, toimittaa ja asia ratkaista poissaolosta huolimatta. Lainkohdan soveltamista rajoittaa luvun 16 §:n luottamisperiaate, jonka mukaan silloin, kun kärjäoikeudessa vastaanotettua suullista todistelua ei oteta hovioikeudessa uudelleen vastaan, kärjäoikeuden ratkaisua saa tämän todistelun osalta muuttaa vain, jos todistelua ei enää voida ottaa uudelleen vastaan. Tällainen tilanne voi olla käsillä esimerkiksi silloin, kun todistaja on kuollut. Rangaistusvaatimuksesta tehtyä ratkaisua saadaan kuitenkin aina muuttaa rikosasian vastaajan eduksi.

3.3 Todistelutallenteet oikeudenkäynnissä

Tuomioistuimissa vastaanotetusta henkilötodistelusta ei tällä hetkellä tehdä kuva- ja äänitallenteita. Sen sijaan henkilötodistelu äänitetään.

Äänittämisestä käräjäoikeudessa säädetään oikeudenkäymiskaaren 22 luvun 6 §:ssä. Lainkohdan mukaan todistajan, asiantuntijan sekä todistelutarkoituksessa kuullun asianosaisen tai muun henkilön kuulustelu käräjäoikeudessa on äänitettävä. Jos äänittäminen ei ole mahdollista, lausuma on sanatarkasti merkittävä pöytäkirjaan. Jos äänittäminen lausuman lyhyden vuoksi on ilmeisen tarpeetonta, pöytäkirjaan on äänittämisen sijasta tarkoin merkittävä, mitä asiassa on kerrottu. Pöytäkirjattu suullinen lausuma on heti luettava ja pöytäkirjaan on merkittävä lausuman antajan ilmoitus siitä, onko lausuma ymmärretty oikein.

Äänite on oikeudenkäymiskaaren 22 luvun 10 §:n mukaan säilytettävä vähintään kuuden kuukauden ajan asian ratkaisemisesta. Jos asiassa on haettu muutosta, äänite on kuitenkin säilytettävä, kunnes asia on lainvoimaisesti ratkaistu. Kysymys on vähimmäisajoista. Äänite voidaan säilyttää kauemminkin esimerkiksi silloin, kun asiassa on vireillä kantelu tai kun äänitettä tarvitaan toisen asian käsittelyssä (HE 154/1990 vp s. 22).

Henkilötodistelu äänitetään myös hovioikeudessa. Oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 27 §:n mukaan todistajan, asiantuntijan sekä todistelutarkoituksessa kuullun asianosaisen tai muun henkilön kuulustelu hovioikeudessa on äänitettävä. Jos äänittäminen ei ole mahdollista, lausuma on sanatarkasti merkittävä pöytäkirjaan.

Henkilötodistelun äänittäminen käräjäoikeudessa ei merkitse sitä, että henkilötodistelu voitaisiin ottaa hovioikeuden pääkäsittelyssä vastaan kuuntelemalla äänite. Jos hovioikeudessa toimitetaan pääkäsittely, henkilötodistelu vastaanotetaan tarpeellisilta osiltaan uudelleen, jollei estettä ole. Jos asia kuitenkin ratkaistaan hovioikeudessa pääkäsittelyä toimittamatta, todistelutallenteelta on tarvittaessa otettava selko käräjäoikeudessa vastaanotetun todistelun sisällöstä. Ääninauhalla voidaan esimerkiksi tarkistaa todistajan käräjäoikeudessa antaman, luotettavuudeltaan sinänsä riidattoman kertomuksen jokin yksityiskohta (HE 83/2001 vp s. 31).

Äänitallenteen käyttöä muutoksenhaussa rajoittaa myös oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 2 momentti, jonka mukaan tuomioistuimissa ei saa käyttää todisteena esitutkintapöytäkirjaan tai muulle asiakirjalle merkittyä tai muulla tavalla tallennettua lausumaa, ellei laissa toisin säädetä. Tallennetun lausuman käyttö on kuitenkin mahdol-

lista, jos lausuman antajaa ei voida kuulustella pääkäsittelyssä tai pääkäsittelyn ulkopuolella taikka hän on jäänyt asianmukaisista toimenpiteistä huolimatta tavoittamatta, eikä asian ratkaisemista tulisi enää viivyttää.

On myös eräitä muita tilanteita, joissa äänitallennetta voidaan käyttää hovioikeudessa. Käräjäoikeudessa kertynyt ääni- tai kuvatallenne voidaan tarvittaessa esittää tarpeellisilta osiltaan hovioikeuden pääkäsittelyssä, jos käräjäoikeudessa vastaanotettua suullista todistelua ei ole joltakin osin otettava vastaan uudelleen. Tästä säädetään oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 24 a §:n 1 momentissa.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 47 §:ssä säädetään tilanteesta, jossa tuomioistuimessa kuultava suullisessa kertomuksessaan poikkeaa siitä, mitä hän on aikaisemmin tuomioistuimelle, syyttäjälle tai esitutkintaviranomaiselle kertonut, tai ei anna kertomusta. Tällöin kuultavan aikaisempaa kertomusta saadaan käyttää todisteena siltä osin kuin suullinen kertomus poikkeaa aikaisemmasta kertomuksesta tai kuultava ei ole antanut kertomusta. Kysymys voi olla myös käräjäoikeudessa tehdystä äänitallenteesta, mutta käytännössä äänitteen kuunteleminen on tällöinkin harvinaista.

Esitutkinnassa tallennetun kuva- ja äänitallenteen käyttäminen todisteena on mahdollista eräissä tilanteissa, joissa kuultavaa on katsottu aiheelliseksi erityisesti suojata. Kysymys on alle 15-vuotiaista tai sellaisista kuultavista, joiden henkinen toiminta on häiriintynyt. Näin voidaan menetellä myös 15–17-vuotiaiden asianomistajien ja eräiden seksuaalirikosten asianomistajien kohdalla. Heidän kohdallaan voidaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 3 momentin nojalla käyttää todisteena esitutkinnassa videotallenteeseen tai siihen rinnastettavaan muuhun kuva- ja äänitallenteeseen tallennettua kuulustelua, jos syytetylle on varattu asianmukainen mahdollisuus esittää kuulusteltavalle kysymyksiä.

3.4 Puhelin ja videoneuvottelu henkilötodistelun vastaanottamisessa

Lähtökohtana on, että oikeudenkäynnissä kuultavat henkilöt esittävät kertomuksensa sekä käräjäoikeuden että hovioikeuden pääkäsittelyssä henkilökohtaisesti läsnä ollen. Henkilötodistelua voidaan kuitenkin eräissä tilanteissa vastaanottaa käyttäen puhelinta taikka videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa istuntoon osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään. Tällaisen menetelmän käyttäminen edellyttää sitä, että tuomioistuin harkitsee sen soveliaaksi. Asianosaisille on tällöinkin aina varattava tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä.

Puhelinkuuleminen on oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 52 §:n 2 momentin mukaan vaihtoehto silloin, kun kuullaan todistelutarkoituksessa kuultavaa asianosaista sekä todistajaa ja asiantuntijaa. Lisäksi edellytetään, että kuultava ei sairauden tai muun syyn vuoksi voi saapua henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn tai että kuultavan henkilökohtaisesta saapumisesta pääkäsittelyyn aiheutuu todisteen merkitykseen verrattuna huomattavia kustannuksia tai huomattavaa haittaa. Kuuleminen puhelimitse on mahdollista silloinkin, kun kuultavan kertomuksen uskottavuutta voidaan luotettavasti arvioida ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan pääkäsittelyssä.

Kuuleminen videoneuvottelua käyttäen on oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 52 §:n 1 momentin nojalla mahdollista samoin edellytyksin kuin puhelinkuuleminenkin. Videoneuvottelua voidaan tämän lisäksi käyttää eräissä muissa tilanteissa, kuten silloin, kun kuultava on alle 15-vuotias tai kun menettely on tarpeen kuultavan taikka hänen läheisensä suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta.

Videoneuvottelua käyttäen tapahtuva kuuleminen on mahdollista myös pääkäsittelyn ulkopuolella. Näin voidaan kuulla pääkäsittelyn ulkopuolella todistelutarkoituksessa kuultavaa asianosaista taikka todistajaa tai asiantuntijaa, jos hän ei sairauden tai muun syyn vuoksi voi saapua pääkäsittelyyn taikka hänen saapumisesta pääkäsittelyyn aiheutuu todisteen merkitykseen verrattuna huomattavia kustannuksia tai huomattavaa haittaa. Videoneuvottelun käyttäminen on mahdollista myös silloin, kun ennen pääkäsittelyä on tarpeen kuulla asianosaista tai muuta henkilöä tai ottaa vastaan muuta selvitystä sellaisen seikan selvittämiseksi, josta asiantuntijaa kuullaan. Tästä säädetään oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 56 §:n 2 momentissa.

Käräjäoikeudessa kuullun todistajan, asiantuntijan ja asianosaisten kuuleminen on hovioikeudessa sallittua puhelimitse tai videoneuvottelua käyttäen käräjäoikeutta keveämmin edellytyksin. Oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 24 a §:n 2 momentin nojalla voidaan hovioikeuden pääkäsittelyssä puhelinta taikka muuta siihen soveltuvaa äänen- tai kuvanvälitysmenetelmää käyttäen kuulla todistelutarkoituksessa sellaista käräjäoikeudessa kuultua todistajaa, asiantuntijaa ja asianosaista, jonka kertomuksen uskottavuus voidaan luotettavasti arvioida ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi.

Asianosaisten mahdollisuudet osallistua oikeudenkäyntiin teknistä tiedonvälitystapaa käyttäen lisääntyivät vuoden 2019 alussa. Silloin tulivat voimaan oikeudenkäymiskaaren ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain muutokset, joiden tarkoitus on lisätä videoyhteyden käyttöä oikeudenkäynnissä (422/2018 ja 423/2018). Ne eivät kuitenkaan koske asianosaisten kuulemista todistelutarkoituksessa, vaan tältä osin sovelletaan yhä edellä selostettuja säännöksiä.

4 Henkilötodistelun vastaanottaminen hovioikeudessa Ruotsissa

4.1 Ruotsin lainsäädäntö

Ruotsissa ryhdyttiin vuonna 2008 ottamaan vastaan henkilötodistelu hovioikeudessa ääni- ja kuvatallenteelta kaikissa asioissa. Uudistus tehtiin osana laajamittaista oikeudenkäyntimenettelyn nykyaikaistamishanketta (En modernare rättegång, EMR), jossa myös muutoin lisättiin tekniikan, kuten videoneuvottelun, käyttömahdollisuuksia oikeudenkäynnissä.

Ruotsissa kärjäoikeudessa todistelutarkoituksessa esitetyistä kertomuksista ja katselmuksesta tehdään ääni- ja kuvatallenne, jollei ole erityistä syytä olla tekemättä niin. Erityinen syy voi lainvalmisteluasiakirjojen mukaan olla esimerkiksi se, ettei tallentaminen teknisistä syistä onnistu. Pääkäsittelyä ei siis tarvitse peruuttaa yksin ääni- ja kuvatallenteen tekemisessä ilmenevien ongelmien vuoksi.

Henkilötodistelu otetaan hovioikeudessa vastaan kärjäoikeudessa tehdyiltä ääni- ja kuvatallenteelta. Jos se on tarpeen, hovioikeus voi sallia, että kärjäoikeudessa kuululle esitetään hovioikeudessa lisäkysymyksiä. Näin voi olla esimerkiksi silloin, kun hovioikeudessa vedotaan johonkin uuteen seikkaan tai jos asia on muuttunut muutoksenhaussa niin, ettei tallennetussa kertomuksessa käsitellä asiaa siltä kannalta kuin mistä hovioikeudessa on kysymys. Jos tallenteen tekeminen on epäonnistunut tai se ei muusta syystä ole käytettävissä, henkilötodistelu otetaan hovioikeudessa vastaan uudelleen.

Ääni- ja kuvatallenteita voidaan hyödyntää muutenkin kuin hovioikeudessa. Jos pääkäsittely pitää peruuttaa rikosasian vastaajan poissaolon vuoksi, paikalle saapuneiden kertomukset voidaan tietyin edellytyksin tallentaa, eikä heidän tarvitse tulla uudelleen kuultaviksi silloin, kun pääkäsittely lopulta toimitetaan. Ääni- ja kuvatallenteita voidaan hyödyntää ylimääräisessä muutoksenhaussa ja jos asia palautetaan kärjäoikeuteen. Myös korkein oikeus voi vastaanottaa henkilötodistelun tällä tavoin.

4.2 Uudistuksen vaikutuksia

Henkilötodistelun vastaanottaminen ääni- ja kuvatallenteelta on merkittävästi vähentänyt peruutettujen pääkäsittelyiden lukumäärää hovioikeuksissa. Vuonna 2012 peruutettujen pääkäsittelyiden määrä oli 40 prosenttia pienempi kuin ennen uudistusta. Eriytyisen suuri pudotus peruutettujen pääkäsittelyiden lukumäärässä on tapahtunut perheoikeudellisissa asioissa, joissa niitä oli neljä vuotta uudistuksen jälkeen 86 prosenttia vähemmän kuin ennen sitä. Muissa riita-asioissa peruutettujen pääkäsittelyiden määrä laski 77 prosenttia, rikosasioissa 28 prosenttia ja muissa asioissa 20 prosenttia.²

Hovioikeudessa kuultavien asianomistajien ja todistajien määrä on vastaavasti laskenut selvästi. Kahdessa vuodessa heidän määränsä hovioikeuksissa oli enää 9 prosenttia siitä, mitä se oli ollut ennen ääni- ja kuvatallennuksen aloittamista. Suurin osa hovioikeudessa kuulluista todistajista oli uusia todistajia.

Uudistuksen on havaittu pidentäneen hovioikeuksien pääkäsittelyjä. Hovioikeuden pääkäsittelyn keskimääräinen pituus nousi vuosien 2008 ja 2012 välillä rikosasioissa 3,5 tunnista 3,9 tuntiin ja riita-asioissa 4,7 tunnista 6,6 tuntiin. Syyksi on epäilty sitä, että tallenteet katsotaan hovioikeuksissa kokonaisuudessaan sen sijaan, että keskityttäisiin kohtiin, joista asiassa on kysymys. Lisäksi on mahdollista, että henkilötodistelun vastaanottaminen kärjäoikeuksissa on pidentynyt asianosaisten esittäessä todistajille aikaisempaa enemmän kysymyksiä.

Tietoa ei ole siitä, miten henkilötodistelun vastaanottaminen ääni- ja kuvatallenteelta on vaikuttanut käsittelyaikoihin hovioikeuksissa, koska samaan aikaan tehtiin useita muitakin hovioikeusmenettelyyn vaikuttaneita uudistuksia.

Kärjäoikeudessa kuulluille halutaan harvoin esittää lisäkysymyksiä hovioikeudessa. Tavallisesti lisäkysymysten aiheena on se, että asianomistaja tai rikosasian vastaaja haluaa esittää uuden version tapahtumista tai täydentää kertomustaan. Tallennuksen epäonnistumisesta johtuvia uudelleenkuulemisia on ollut erittäin vähän.

---

² Tällä kohdilla on huomattava, että Ruotsissa hovioikeudet toimittavat etenkin rikosasioissa enemmän pääkäsittelyjä kuin Suomessa. Syynä tähän on se, että suomalaisen jatkokäsittelylupajärjestelmän soveltamisala on laajempi kuin sitä Ruotsissa vastaavan valituslupajärjestelmän (*prövningstillstånd*). Ruotsissa rikosasian vastaaja ei tarvitse valituslupaa, jos hänet on tuomittu sakkoa ankarampaan seuraamukseen. Sen vuoksi Ruotsissa tulee pääkäsittely toimitettavaksi sellaisissa asioissa, joissa Suomessa ei välttämättä myönnettäisi jatkokäsittelylupaa.

Uudistus ei ole juuri vaikuttanut hovioikeuden tuomareiden työmäärään. Sen sijaan sihteerityön tarve on vähentynyt, koska pääkäsittelykutsujen lähettämiseen ja pääkäsittelyn peruuttamiseen liittyviä työtehtäviä ei ole enää paljon. Pääkäsittelyiden suunnittelu ja läpivieminen on helpottunut.

Hovioikeuksissa on arvioitu, että mahdollisuus arvioida näyttöä käräjäoikeudessa esitettyjen kertomusten perusteella on parantanut ratkaisujen laatua, koska todistajien ja muiden kuultavien henkilöiden muistikuvat tapahtumista ovat käräjäoikeudessa tuoreempia ja todistelu on siten laadukkaampaa. Tallenteelta vastaanotetun kertomuksen arviointi on koettu samankaltaiseksi kuin läsnä olevan kuultavan kertomuksen arviointi, kenties jopa helpommaksi, koska vastaanotettaessa kertomus tallenteelta hovioikeus voi aikaisempaa paremmin keskittyä kertomuksen sisältöön.

Hovioikeuksissa ääni- ja kuvatallenteiden käyttöön on suhtauduttu yleisesti ottaen myönteisesti. Myös syyttäjät ja avustajat ovat olleet tyytyväisiä henkilötodistelun vastaanottamiseen tallenteilta. Menettelyn on koettu helpottavan hovioikeuden pääkäsittelyyn valmistautumista sekä parantavan asiaesittelyjen ja loppupuheenvuorojen laatua.

4.3 Viittausmenettely

Yleensä henkilötodistelu otetaan vastaan ääni- ja kuvatallenteelta hovioikeuden pääkäsittelyssä asianosaisten läsnä ollen. Tästä voidaan kuitenkin poiketa, jos sovelletaan niin sanottua viittausmenettelyä (*hänvisningsmetoden*). Viittausmenettelyssä hovioikeuden pääkäsittelyssä ainoastaan viitataan ääni- ja kuvatallenteisiin, ja hovioikeus katsoo tallenteet asianosaisten läsnä olematta. Pääkäsittelyyn jäävät asiaesittelyt ja loppupuheenvuorot.

Viittausmenettelyä voidaan käyttää, jos hovioikeus pitää sitä soveliaana. Asianosaisia kuullaan menettelytavasta. Viittausmenettelyä käytetään lähinnä asioissa, joissa tulisi toimitettavaksi pitkä pääkäsittely, koska niissä menettelyn hyödyt ovat suurimmat.

Viittausmenettelyn käyttäminen on viime vuosina yleistynyt. Viittausmenettelyn on koettu tehostavan huomattavasti pitkien pääkäsittelyiden toimittamista ja nopeuttavan käsittelyä. Lisäksi sen on arvioitu johtavan merkittäviin säästöihin laajojen juttujen oikeudenkäyntikuluissa.

5 Henkilötodistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta

5.1 Toteuttamisvaihtoehtoja

Henkilötodistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta hovioikeudessa olisi mahdollista toteuttaa ilman, että pääkäsittelyn toimittamista hovioikeudessa koskevia peruseriaatteita muutettaisiin. Kysymys olisi vain siitä, että henkilötodistelu otettaisiin hovioikeuden pääkäsittelyssä vastaan eri tavalla kuin tällä hetkellä. Hovioikeus voisi arvioida kuva- ja äänitallenteelta vastaanottamaansa henkilötodistelua toisin kuin kärjäoikeus ja muuttaa kärjäoikeuden ratkaisua myös tämän todistelun osalta. Näyttömuutoksenhakua ei rajoitettaisi.

Uudistus olisi toteutettavissa esimerkiksi siten, että kärjäoikeuksissa tehtäisiin kuva- ja äänitallenne kaikesta henkilötodistelusta eli kaikkien asianosaisten, todistajien ja asiantuntijoiden kuulemisista kaikissa asioissa. Henkilötodistelu tallennettaisiin riippumatta siitä, onko se vastaanotettu pääkäsittelyssä vai pääkäsittelyn ulkopuolella. Tallenne tehtäisiin myös kuulemisesta, joka olisi toteutettu käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa istuntoon osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään. Puhelinkuulemisesta tallennettaisiin vain ääni.

Hovioikeudessa henkilötodistelu otettaisiin vastaan kärjäoikeudessa tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta. Kärjäoikeudessa kuultuja henkilöitä ei siis kuultaisi hovioikeuden pääkäsittelyssä uudelleen, vaan hovioikeudessa esitettäisiin näyttönä heidän kärjäoikeudessa esittämänsä kertomukset kuva- ja äänitallenteelta.

Uudelleenkuuleminen voitaisiin kuitenkin sallia eräissä tilanteissa. Se voisi tulla kysymykseen esimerkiksi silloin, jos kuva- ja äänitallenne ei teknisistä syistä olisi käytettävissä tai jos lisäkysymysten esittäminen olisi tarpeen. Lisäkysymysten esittäminen voisi olla tarpeen esimerkiksi silloin, jos hovioikeudessa vedottaisiin johonkin uuteen seikkaan, josta kuultavalle ei olisi voitukaan esittää kysymyksiä vielä kärjäoikeudessa.

Jos henkilötodistelu tallennettaisiin kokonaisuudessaan, voitaisiin todistajien ja asiantuntijoiden kertomusten lisäksi asianosaisten kertomukset ottaa hovioikeudessa vas-

taan kuva- ja äänitallenteelta. Tämä ei edellyttäisi asianosaisen poissaoloa hovioikeuden pääkäsittelystä koskevan sääntelyn muuttamista. Esimerkiksi rikosasian vastaajan saapuminen henkilökohtaisesti hovioikeuden pääkäsittelyyn voisi olla tarpeellista, vaikka hänen kertomuksensa otettaisiin vastaan kuva- ja äänitallenteelta.

Käräjäoikeudessa tallennettu henkilötodistelu voitaisiin ottaa vastaan kuva- ja äänitallenteelta myös korkeimman oikeuden suullisessa käsittelyssä. Ei kuitenkaan olisi välttämätöntä, että myös hovioikeudessa vastaanotetusta henkilötodistelusta tehtäisiin kuva- ja äänitallenne. Hovioikeudessa kuullut uudet todistajat ja ne, joille on hovioikeudessa esitetty lisäkysymyksiä, voitaisiin tarvittaessa kutsua korkeimman oikeuden suulliseen käsittelyyn henkilökohtaisesti.

Kuva- ja äänitallenteiden salassapidosta ja arkistoinnista olisi säädettävä erikseen.

Vaihtoehtoisesti olisi mahdollista, ettei kaikkea henkilötodistelua kaikissa asioissa tallennettaisi. Kuva- ja äänitallenteita voitaisiin hyödyntää esimerkiksi vain tietyissä asioissa. Mahdollista olisi myös tallentaa esimerkiksi vain todistajien ja asiantuntijoiden kertomukset tai vain vakituisesti ulkomailla oleskelevien todistajien kertomukset.

Luvussa 6 on pyritty tarkemmin arvioimaan kolmen toteuttamisvaihtoehdon vaikutuksia. Vaihtoehdot ovat henkilötodistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta kaikissa asioissa, vain rikosasioissa ja vain laajoissa asioissa.

5.2 Henkilötodistelun laatu

Säännöksillä pääkäsittelyn toimittamisesta hovioikeudessa on tavoiteltu sitä, että hovioikeudella olisi yhtä hyvät edellytykset arvioida henkilötodistelua kuin käräjäoikeudella. Tähän on ajateltu päästävän sillä, että käräjäoikeudessa kuullut henkilöt veloitetaan saapumaan hovioikeuden pääkäsittelyyn esittämään kertomuksensa uudelleen hovioikeudelle.

Tosiasiassa hovioikeus on kuitenkin näytön suhteen heikommassa asemassa kuin käräjäoikeus. Syynä tähän on ensinnäkin se, että käräjäoikeuden ja hovioikeuden pääkäsittelyiden välillä on tyypillisesti vähintään useita kuukausia. Ajan kulumisen vuoksi oikeudenkäynnissä kuultavien henkilöiden muistikuvat oikeudenkäynnin kohteena olevista tapahtumista ovat hovioikeuden pääkäsittelyyn mennessä usein heikentyneet. Tyypillistä onkin, että kuultavat ilmoittavat hovioikeuden pääkäsittelyssä muistaneensa tapahtumat paremmin käräjäoikeudessa tai esitutkinnassa.

Käräjäoikeuden ja hovioikeuden pääkäsittelyiden välinen aika voi aiheuttaa myös muita virhelähteitä kuultavien kertomuksiin. Kuultavat ovat esimerkiksi saattaneet keskustella oikeudenkäynnin kohteena olevista tapahtumista muiden henkilöiden kanssa tai saada tietää, mitä muut käräjäoikeudessa kuullut ovat kertoneet. Mediahuomiota saaneissa jutuissa uutisointi käräjäoikeuden ratkaisusta on voinut vaikuttaa kuultavien kertomuksiin. Tiedetään, että niin sanottujen valemuijsten syntyminen todennäköisyys on sitä suurempi, mitä pidempi aika kertomuksen kohteena olevista tapahtumista on kulunut.

Oikeudenkäynnissä kuultavien kertomukset saattavat muuttua käräjäoikeuden ja hovioikeuden pääkäsittelyiden välissä myös enemmän tai vähemmän tarkoituksellisesti. Joskus todistajiin pyritään vaikuttamaan epäasiallisesti, jotta he muuttaisivat kertomustaan hovioikeuden pääkäsittelyssä. Jutun käräjäoikeudessa hävinneellä asianosaisella voi puolestaan olla intressi muuttaa omaa kertomustaan parantaakseen valituksensa menestymismahdollisuuksia. Hän on nimittäin voinut käräjäoikeuden ratkaisusta havaita, millä tavalla hänen kertomukseensa on suhtauduttu, ja kykenee siten arvioimaan, millainen kertomus voisi muuttaa ratkaisun hänen kannaltaan edulliseksi.

Näistä syistä käräjäoikeudessa esitetty kertomus vastaa tyyppillisesti hovioikeudessa esitettyä paremmin sitä, mitä asiassa on todella tapahtunut. Sen vuoksi hovioikeuden edellytysten saavuttaa aineellisesti oikea lopputulos voidaan katsoa parantuvan, jos hovioikeus voisi hyödyntää näytön arvioinnissa kuva- ja äänitallenteita, jotka on tehty kuulemisista käräjäoikeudessa.

Kuva- ja äänitallenteelta vastaanotetun henkilötodistelun arviointi saattaisi olla toiseltaista kuin henkilökohtaisesti pääkäsittelyssä läsnä olevan henkilön antaman kertomuksen arviointi. Oikeuspsykologisessa tutkimuksessa on havaittu, että ”livenä” annettu kertomus koetaan kuva- ja äänitallenteelta esitettyä luotettavammaksi ja että sen antajaan suhtaudutaan myönteisemmin. Selityksen arvellaan liittyvän siihen, että kuultavan fyysinen läsnäolo antaa hänestä videokuvaa elävämmän vaikutelman.³ Tulokset eivät kuitenkaan ole täysin yhdensuuntaisia. Eräissä australialaistutkimuk-

---

³ - Sara Landström, Rebecca Willén ja Eric Bylander: Rättspraktikers inställning till modern ljud- och bildteknik i rättssalen – en rättspsykologisk studie, Svensk Juristtidning 3/2012, s. 197–218.

- Sara Landström: CCTV, Live and Videotapes. How Presentation Mode Affects the Evaluation of Witnesses, Göteborgin yliopisto 2008.

- Sara Landström, Pär Anders Granhag ja Maria Hartwig: Witnesses Appearing Live versus on Video: Effects on Observers' Perception, Veracity Assessments and Memory. Applied Cognitive Psychology, 19(7) 2005, 913–933.

- Pär Anders Granhag ja Sara Landström: Muntlighet vid domstol ur ett rättspsykologiskt perspektiv, s. 267–290 teoksessa Muntlighet vid domstol i Norden (toim. Eric Bylander ja Per Henrik Lindblom), 2005.

sessä todettiin, ettei simuloitun oikeudenkäynnin juryyn juuri vaikuttanut se, esitetiinkö seksuaalirikoksen asianomistajan kertomus videolta, videoneuvottelua käyttäen vai ”livenä”.⁴

Kertomuksen antajasta saadun vaikutelman elävyydellä ei kuitenkaan pitäisi olla ratkaisevaa merkitystä hänen kertomustaan arvioitaessa. Kuten korkein oikeus on oikeuspsykologiseen kirjallisuuteen viitaten lausunut, henkilötodistelun luotettavuutta ei voida juurikaan perustaa henkilön puhetavasta, ilmeistä ja eleistä taikka tunnereaktiosta oikeudenkäynnissä tehtävien havaintojen ja vaikutelmien varaan. Suurempi merkitys on kertomuksella itsessään, kuten sen keskeisen sisällön johdonmukaisuudella, realistisuudella ja muuttumattomuudella sekä yksityiskohtien runsaudella (KKO 2013:96, kohta 8).⁵ Henkilötodistelun arviointiin ei siten pitäisi vaikuttaa se, vastaanotetaanko henkilötodistelu kuva- ja äänitallenteelta vai niin, että kuultava saapuu henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn esittämään kertomuksensa.

Henkilötodistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta on eräissä tilanteissa mahdollista jo tällä hetkellä. Kysymys on lähinnä alaikäisistä ja eräiden seksuaalirikosten asianomistajista, kuten jaksossa 3.3 on tarkemmin kerrottu. Hovioikeuksilla on siten jo kokemusta kuva- ja äänitallenteelta vastaanotetun henkilötodistelun arvioimisesta.

5.3 Yksityisyyden suoja

Henkilötodistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta hovioikeudessa edellyttäisi sitä, että kuulemisesta käräjäoikeudessa tehtäisiin tallenne, joka sisältäisi äänen lisäksi kuvaa kuultavasta antamassa kertomustaan.

Tällä hetkellä kaikkien oikeudenkäynnissä kuultavien henkilöiden kertomukset äänitetaan. Kuvatuksi tuleminen voisi kuitenkin merkitä äänittämistä syvällekyvempää puuttumista kuultavan yksityisyyteen. Jotkut kuultavat saattaisivat pitää kuvatuksi tulemista epämiellyttävänä tai painostavana ja tietoisuutta kertomuksestaan tehdyn kuva- ja äänitallenteen olemassaolosta ahdistavana. Erityisesti näin voisi olla seksuaalirikosten asianomistajien kohdalla. Lisäksi kuultavat saattaisivat pelätä sitä, että kuva-

---

⁴ Natalie Taylor ja Jacqueline Joudo Larsen: The Impact of Pre-recorded Video and Closed Circuit Television Testimony by Adult Sexual Assault Complainants on Jury Decision-making, Australian Institute of Criminology, Research and Public Policy Series no. 68, 2005.

⁵ Ks. myös Tiina Väisänen ja Julia Korkman: Eräitä todistajan kertomuksen arviointiin liittyviä kipu-kohtia oikeuspsykologisen tiedon valossa, Defensor Legis 5/2014, s. 721–739.

ja äänitallenteita levitettäisiin oikeudettomasti, esimerkiksi julkaisemalla tallenne internetissä häirintä- tai pelottelutarkoituksessa.

Ei voida myöskään sulkea pois sitä, että kuvatuksi tuleminen voisi joissain olosuhteissa vaikuttaa kuultavan kertomukseen. Jos kuultava kokisi kuvaamisen erityisen ahdistavaksi, hän ei välttämättä kykenisi kertomaan tapahtumista luontevasti.

Laissa on kuitenkin jo tällä hetkellä säännöksiä, jotka turvaisivat kuva- ja äänitallenteella esiintyvän henkilön yksityisyyttä. Kuva- ja äänitallenteisiin soveltuisivat oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (370/2007) säännökset oikeudenkäyntiasiakirjoista (HE 13/2006 vp s. 29). Tallenteet olisi siten pidettävä salassa muun muassa siltä osin kuin ne sisältäisivät arkaluonteisia tietoja henkilön yksityiselämään, terveydentilaan, vammaisuuteen tai sosiaalihuoltoon liittyvistä seikoista.

Oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetussa laissa on rajoitettu julkistenkin kuva- ja äänitallenteiden luovuttamista. Lain 13 §:n 2 momentin mukaan videotallenteesta tai siihen rinnastettavasta muusta kuva- ja äänitallenteesta voidaan antaa tieto vain luovuttamalla tallenne tuomioistuimessa nähtäväksi, jos tallenteen sisältö huomioon ottaen on syytä olettaa, että tiedon antaminen muulla tavoin voisi johtaa tallenteessa esiintyvien henkilöiden yksityisyyden suojan loukkaamiseen. Tätä on lain esitöissä perusteltu sillä, että sinällään julkisetkin videotallenteet ovat niissä esiintyvien henkilöiden yksityisyyden ja persoonallisuuden suojan kannalta erittäin merkittäviä oikeudenkäyntiasiakirjoja (HE 13/2006 vp s. 49).

Merkillepantavaa on sekin, että kuva- ja äänitallenteen oikeudeton levittäminen saattaisi täyttää jonkin rikoksen tunnusmerkistön. Kysymys voisi olla esimerkiksi yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisestä tai salassapitorikoksesta.

Jos päätettäisiin siirtyä henkilötodistelun vastaanottamiseen kuva- ja äänitallenteelta, kuultavien yksityisyyttä voitaisiin pyrkiä turvaamaan myös muihin keinoin. Olisi esimerkiksi mahdollista säätää, että kuva- ja äänitallenteet tai niiden kuvaosuus olisivat niiden sisällöstä riippumatta salassa pidettäviä. Tällöin muilla kuin oikeudenkäynnin asi-anosaisilla ei olisi oikeutta saada perehtyä tallenteisiin tai niiden kuvaosuuteen edes tuomioistuimen tiloissa. Välttämätöntä ei myöskään olisi, että kuva- ja äänitallenteita säilytettäisiin yhtä kauan kuin muita oikeudenkäyntiasiakirjoja. Tallenteiden tuhoaminen vähentäisi väärinkäytösten mahdollisuutta.

Olisi myös mahdollista edellyttää kuultavan suostumusta kuva- ja äänitallenteen tekemiselle. Jos kuultava kieltäytyisi, häntä kuultaisiin uudelleen mahdollisessa hovioikeuden pääkäsittelyssä. Tämä voisi kuitenkin johtaa siihen, että oikeudenkäyntiaineisto

muodostuisi sattumanvaraisella tavalla erilaiseksi sen mukaan, mitä kukin oikeudenkäynnissä kuultava henkilö itse määräisi. Lisäksi se voisi avata rikosasian vastaajalle tilaisuuden pyrkiä vaikuttamaan epäasiallisesti näytön arviointiin esimerkiksi niin, että hän kieltäytyisi kuva- ja äänitallenteen tekemisestä säilyttääkseen mahdollisuuden kertoa asioista toisin hovioikeudessa.

Arvioitaessa kuva- ja äänitallenteiden suhdetta kuultavien yksityisyyden suojaan on aihetta ottaa huomioon myös se, että oikeudenkäynnissä esitettyjen kertomusten sisältö on joka tapauksessa helposti selvitettävissä. Oikeudenkäynnit ja oikeudenkäyntiasiakirjat ovat lähtökohtaisesti julkisia, joten kuka hyvänsä voi mennä pääkäsitteilyyn seuraamaan, mitä todistajat kertovat. Vaikka oikeudenkäynnin tallentaminen on kiellettyä ilman puheenjohtajan lupaa ja asianosaisten suostumusta, tuomioistuimet tekevät itse henkilötodistelusta äänitteen, jonka kiinnostuneet voivat tilata. Lisäksi tuomioistuimet yleensä referoivat ratkaisujensa perusteluissa henkilötodistelun sisältöä. Poikkeuksia oikeudenkäyntien ja oikeudenkäyntiasiakirjojen laajasta julkisuudesta on vain harvalukuisissa asioissa, kuten seksuaalirikoksissa, joissa esitetään lain nojalla salassa pidettäviä tai tuomioistuimen salassa pidettäväksi määräämiä tietoja. Oikeudenkäynnin asianosaiset saavat kuitenkin myös näissä asioissa tietoonsa kaiken oikeudenkäyntiaineiston.

5.4 Välittömyysperiaate

Välittömyysperiaate on eräs keskeisimmistä oikeudenkäyntiperiaatteista. Sen mukaan koko oikeudenkäyntiaineisto tulee esittää suoraan ja välittömästi asian ratkaisevalle tuomioistuimelle. Tuomioistuimen on perustettava ratkaisunsa siihen, mitä sille on tällä tavoin oikeudenkäynnissä esitetty. Ratkaisun perusteina tulee käyttää alkuperäisiä todisteita, jos se on mahdollista.

Välittömyysperiaate on tärkeä erityisesti henkilötodistelussa. Tuomioistuimella katsotaan olevan paremmat edellytykset arvioida välittömästi annetun kertomuksen luotettavuutta kuin sellaisen kertomuksen, jonka sisältö on välitetty tuomioistuimelle esimerkiksi kuulopuheena tai kirjallisesti. Mitä lyhyempi ketju todistelun ja sen kohteena olevan tapahtuman välillä on, sitä parempaa todistelun voidaan arvioida olevan. Vastaanottaessaan henkilötodistelua välittömästi tuomioistuin kykenee havainnoimaan kertomuksen antajaa ja olemaan hänen kanssaan vuorovaikutuksessa. Näin välittömyysperiaate osaltaan parantaa mahdollisuutta saavuttaa oikeudenkäynnissä aineellisesti oikea lopputulos (ks. esim. LaVM 19/1997 vp s. 15).

Tällä hetkellä välittömyysperiaate toteutuu muutoksenhaussa ennen muuta säännöksillä hovioikeuden velvollisuudesta toimittaa pääkäsitteily. Jos pääkäsitteily toimitetaan,

hovioukeuden on eräin poikkeuksin otettava kärjäuoukeudessa vastaanotettu suullinen todistelu tarpeellisilta osiltaan uudelleen vastaan. Hoviooukeuden pääkäsittelyssä kuul-laan asianosaisia, todistajia ja asiantuntijoita sekä vastaanotetaan muuta selvitystä. Ajatuksena on varmistaa se, että hoviooukeudella olisi yhtä hyvät edellytykset arvioida suullista todistelua kuin kärjäuoukeudella.

Välittömyysperiaate ei ole ehdoton. Esimerkiksi haavoittuvassa asemassa olevan asi-anosaisen suojele on nähty perusteeksi olla noudattamatta sitä täysimääräisesti. Ku-ten edellä on selostettu, muun muassa alle 15-vuotiaiden kuultavien ja eräiden seksu-aalirikosten asianomistajien ei tarvitse saapua esittämään kertomustaan välittömästi tuomioistuimelle, vaan todisteena voidaan tietyin edellytyksin käyttää esitutkinnassa tehtyä kuva- ja äänitallennetta.

Siirtyminen järjestelmään, jossa henkilötodistelu otettaisiin hoviooukeudessa vastaan kuva- ja äänitallenteelta, merkitsisi myös välittömyysperiaatteen näkökulmasta muu-tosta nykytilanteeseen. Sen sijaan, että hoviooukeudessa kuultavat henkilöt saapuisivat pääkäsittelyyn esittämään itse kertomuksensa, hoviooukeuden pääkäsittelyssä katsot-taisiin kuva- ja äänitallenne siitä, mitä he ovat kertoneet kärjäuoukeudessa. Henkilöto-distelua ei siten otettaisi hoviooukeudessa vastaan samalla tavalla välittömästi kuin tällä hetkellä.

Välittömyysperiaatteen tarkoituksena on parantaa tuomioistuimen mahdollisuuksia saada oikeudenkäynnin kohteena olevista tapahtumista oikea kuva. Vaikka voimassa olevat säännökset pääkäsittelystä hoviooukeudessa toteuttavat välittömyysperiaatetta hyvin, ne eivät kaikissa tapauksissa takaa sitä, että hoviooukeuden käytettävissä olisi paras mahdollinen oikeudenkäyntiaineisto ratkaisun tekemiseksi. Kuten edellä on ker-rottu, hoviooukeuden käytössä voisi itse asiassa olla tämänhetkistä parempi oikeuden-käyntiaineisto, jos hoviooukeus voisi todistajien uudelleenkuulemisen sijaan hyödyntää kärjäuoukeuden pääkäsittelystä tallennettuja kertomuksia. Sen vuoksi tinkimällä jos-sain määrin välittömyysperiaatteesta voitaisiin parantaa hoviooukeuden mahdollisuuksia päätyä asiassa aineellisesti oikeaan lopputulokseen ja toteuttaa paremmin välittö-myysperiaatteen noudattamisen tavoitteita.

Välittömyysperiaatteen mukaisesti henkilötodistelua ei lähtökohtaisesti oteta vastaan esimerkiksi kuuntelemalla kärjäuoukeudessa tehdyt äänitteet tai lukemalla kuultavan esitutkintakertomusta. Hoviooukeudella ei näissä tilanteissa ole mahdollisuutta tehdä suoria havaintoja kertomuksen antajasta eikä sen vuoksi riittäviä edellytyksiä arvioida tämän näytön uskottavuutta. Kuva- ja äänitallenteita hyödynnettäessä todistelun välit-tömyys voisi kuitenkin toteutua äänitteiden kuuntelemista ja esitutkintapöytäkirjan lu-kemista paremmin, koska tallenteelta hoviooukeus voisi havainnoida kertomuksen anta-jaa lähes samalla tavalla kuin tämän esittäessä kertomuksensa henkilökohtaisesti pääkäsittelystä.

5.5 Kansainväliset ihmisoikeusvelvoitteet

Rikosasian vastaajan oikeudesta todistajien kuulustelemiseen ja kuulustuttamiseen on määräyksiä Suomea sitovissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa. Kansainvälisyyksiä ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 14 artiklan e kohdan mukaan jokaisella on tutkittaessa rikossyytettä häntä vastaan oikeus täysin yhdenvertaisena kuulustella tai antaa kuulustuttaa niitä todistajia, jotka kutsutaan todistamaan häntä vastaan ja saada hänen puolestaan esiintyvät todistajat kutsutuiksi ja kuulustelluiksi samojen olosuhteiden vallitessa kuin häntä vastaan todistamaan kutsutut todistajat. Vastaavasti Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kappaleen d kohdan mukaan rikoksesta syytetyllä on oikeus kuulustella tai kuulustuttaa todistajia, jotka kutsutaan todistamaan häntä vastaan, ja saada hänen puolestaan esiintyvät todistajat kutsutuiksi ja kuulustelluiksi samoissa olosuhteissa kuin häntä vastaan todistamaan kutsutut todistajat.

Henkilötodistelun vastaanottaminen hovioikeudessa kuva- ja äänitallenteelta merkitsi sitä, että todistajia kuulusteltaisiin oikeudenkäynnissä lähtökohtaisesti vain kerran. Rikoksesta syytetty ei siten yleensä saisi kuulustella tai kuulustuttaa todistajia uudelleen hovioikeudessa.

Kuten edellä on kerrottu, Ruotsissa on vuonna 2008 siirretty henkilötodistelun vastaanottamiseen kuva- ja äänitallenteelta hovioikeuksissa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin tai Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuskomitea eivät ole antaneet ratkaisua, jossa olisi otettu kantaa Ruotsin järjestelmään.

Todistelutallenteiden näkökulmasta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisu Gómez Olmeda v. Espanja 29.3.2016 on mielenkiintoinen. Ratkaisussa valittajaa syytettiin muun ohella siitä, että hän oli sallinut julkaista ylläpitämällään internetforumilla viestejä, joissa oli valheellisesti väitetty eräiden henkilöiden syyllistyneen rikoksiin. Alioikeus hylkäsi syytteen tältä osin katsoen, ettei valittaja ollut tiennyt kyseisistä viesteistä. Syyttäjän valituksesta asia eteni muutoksenhakutuomioistuimeen, joka ratkaisi asian toimittamatta suullista käsittelyä, mutta katsoen alioikeuden istunnosta tehdyn videotallenteen. Sen perusteella muutoksenhakutuomioistuin arvioi näyttöä toisin kuin alioikeus ja katsoi syytteen näytetyksi.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaa oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä oli loukattu. Ihmisoikeustuomioistuimen mukaan muutoksenhakutuomioistuimessa on järjestettävä suullinen käsittely, jos asiassa on kysymys alioikeuden tekemän näytön arvioinnin oikeellisuudesta, etenkin jos arvioitavana on vastaajan subjektiivinen syyllisyys. Suullisen käsittelyn tarve oli asi-

assa korostunut myös siitä syystä, että alioikeudessa hylätty syyte oli luettu muutoksenhakutuomioistuimessa vastaajan syyksi. Tapauksessa suullista käsittelyä ei ollut järjestetty, vaan muutoksenhakutuomioistuin oli itse katsonut videotallenteen alioikeuden istunnosta. Se ei ihmisoikeustuomioistuimen mukaan korvannut suullista käsittelyä, koska espanjalaisen oikeuskäytännön mukaan henkilötodistelun uudelleenarviointi ei ollut mahdollista yksin videotallenteen katsomisen perusteella, vaikka niin olikin tässä tapauksessa tapahtunut. Videotallennetta katsonut muutoksenhakutuomioistuin ei ollut näytön arvioinnin suhteen samassa asemassa kuin alioikeus.

Gómez Olmeda -ratkaisusta ei voida päätellä, että henkilötodistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta hovioikeuden pääkäsittelyssä olisi Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan vastaista. Ratkaisussa oli ensi sijassa kysymys siitä, että muutoksenhakutuomioistuimessa ei ollut järjestetty suullista käsittelyä. Tämä puute ei korjaantunut Espanjan kansallisen lainsäädännön vuoksi sillä, että muutoksenhakutuomioistuin oli muutoin perehtynyt videotallenteeseen alioikeuden istunnosta. Gómez Olmeda -ratkaisu ei siis koske tilannetta, jossa hovioikeus ratkaisisi asian otettuaan henkilötodistelun vastaan pääkäsittelyssä esitetyltä kuva- ja äänitallenteelta.

Arvioitaessa kuva- ja äänitallenteelta tapahtuvan henkilötodistelun vastaanottamisen suhdetta Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaan on keskeistä huomata, että menettelyssä olisi kysymys vain tavasta, jolla henkilötodistelu otettaisiin vastaan hovioikeuden pääkäsittelyssä. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on katsonut, että kansallisella lailla voidaan varsin vapaasti säätää todisteiden vastaanottamisesta, kunhan oikeudenkäynti on kokonaisuutena arvioiden oikeudenmukainen. Olennaista on se, että syytetyllä on ylipäätään ollut tilaisuus kuulustella tai kuulustuttaa todistajaa (ks. esim. *Unterpertinger v. Itävalta* 24.11.1986 kohta 31, *Bricmont v. Belgia* 7.7.1989 kohdat 87–89 ja *Asch v. Itävalta* 26.4.1991 kohta 26).

Kuva- ja äänitallenteen hyödyntäminen hovioikeudessa ei rajoittaisi syytetyn oikeutta kuulustella ja kuulustuttaa todistajia käräjäoikeudessa. Syytetyllä olisi oikeus kuulustella todistajia käräjäoikeudessa samalla tavalla kuin tälläkin hetkellä. Lisäksi syytetylle voitaisiin antaa vielä hovioikeudessa oikeus esittää lisäkysymyksiä. Oikeudenmukainen oikeudenkäynti ei Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan edellytä sitä, että muutoksenhaussa noudatettava menettely vastaa täysin ensimmäistä astetta, kunhan muutoksenhakumenettely täyttää ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan vaatimukset.

Merkityksellistä on sekin, että kaikki asianosaiset olisivat kuva- ja äänitallenteelta tapahtuvan henkilötodistelun vastaanottamisen suhteen samassa asemassa. Kuva- ja äänitallenteelta vastaanotettaisiin niin syytetyn nimeämä kuin kaikki muukin henkilötodistelu.

6 Toteuttamisvaihtoehtojen vaikutukset

6.1 Kuva- ja äänitallenteiden hyödyntäminen kaikissa asioissa

Johdanto

Tässä vaihtoehdossa kärjäoikeudet tekisivät kuva- ja äänitallenteen kaikesta vastaanottamastaan henkilötodistelusta kaikissa asioissa. Henkilötodistelu voitaisiin silloin ottaa hovioikeuden pääkäsittelyssä aina vastaan tallenteelta. Seuraavassa tarkastellaan lähemmin sitä, millaisia vaikutuksia tällä toteuttamisvaihtoehdolla voisi olla.

Tuomioistuinten välinen työnjako

Hovioikeusmenettelyn uudistamisessa on pyritty muun ohella siihen, että kärjäoikeuden ja hovioikeuden roolit olisivat selkeämmät ja niiden välinen työnjako olisi tarkoituksenmukaisempi. Lakivaliokunta on toistuvasti katsonut, että lainkäyttöjärjestelmässä pääpainon tulee olla kärjäoikeudessa ja että muutoksenhaku hovioikeuteen on ensiasteen oikeudenkäyntiä täydentävä oikeusturvakeino. Hovioikeuden päätehtävä on valituksen perusteella tarkistaa kärjäoikeuden ratkaisun oikeellisuus ja korjata ratkaisuun mahdollisesti sisältyvät virheet. Hovioikeuden kontrollitehtävän mukaisesti menettelyssä on korostettava piirteitä, jotka merkitsevät kärjäoikeuden ratkaisujen oikeellisuuden tarkastamista asioiden täydellisen uuden tutkinnan sijaan (LaVM 19/1997 vp s. 5, LaVM 27/2002 vp s. 4, LaVM 4/2010 vp s. 3, LaVM 24/2014 vp s. 2).

Voidaan arvioida, että jo toteutetut hovioikeusmenettelyn uudistukset ovat selkeyttäneet kärjäoikeuden ja hovioikeuden rooleja tarkoituksenmukaisessa muutoksenhakujärjestelmässä. Erityisesti tähän on vaikuttanut vuonna 2011 käyttöön otettu ja vuonna 2015 laajennettu jatkokäsittelylupajärjestelmä. Jatkokäsittelylupajärjestelmä on myös parantanut hovioikeuksien edellytyksiä kohdentaa resurssinsa tarkoituksenmukaisesti.

Henkilötodistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta kaikissa asioissa hovioikeudessa voisi edelleen vahvistaa hovioikeuden roolia kärjäoikeuden ratkaisun oikeellisuutta kontrolloivana tuomioistuimena. Jos henkilötodistelun sisältö ei muutok-

senhaussa lähtökohtaisesti muuttuisi, asian käsittelyssä hovioikeudessa voisi aikaisempaa selvemmin olla kysymys kärjäoikeuden ratkaisun oikeellisuuden kontrolloinnista.

Lisäksi kuva- ja äänitallenteiden hyödyntäminen kaikissa asioissa voisi siirtää oikeudenkäynnin painopistettä kärjäoikeuteen, kun kärjäoikeuden pääkäsittelyssä vastaanotettava henkilötodistelu toimisi näytön arvioinnin pohjana myös muutoksenhaussa. Kärjäoikeuden pääkäsittelyn merkitys asian käsittelyssä voisi korostua, kun asianosaiset tietäisivät, että se olisi yleensä ainoa tilaisuus esittää kuultaville kysymyksiä.

Henkilötodistelun laatu

Kuten edellä luvussa 5.2 on arvioitu, mahdollisuus ottaa henkilötodistelu vastaan kuva- ja äänitallenteelta voisi parantaa hovioikeuden arvioitavana olevan todistelun laatua. Jos hovioikeus voisi perustaa näytön arvioinnin kertomuksiin, jotka on annettu lähempänä oikeudenkäynnin kohteena olevaa tapahtumaa, hovioikeuden edellytykset ratkaista asia aineellisesti oikein voisivat parantua.

Pääkäsittelyiden peruuttaminen

Jos kuultavaa ei saada kutsuttua hovioikeuden pääkäsittelyyn tai jos hän ei sinne saavu, pääkäsittely joudutaan yleensä peruuttamaan. Peruuttamiset pidentävät käsittelyaikoja, lisäävät kustannuksia ja vaikeuttavat prosessinhallintaa.

Hovioikeuksissa jouduttiin vuonna 2017 peruuttamaan pääkäsittely 411 kertaa, kun pääkäsittelyjä toimitettiin kaikkiaan 2 141 kappaletta. Yleensä pääkäsittely kyetään peruuttamaan ennen istuntopäivää, mutta 30 pääkäsittelyä peruutettiin vasta istunnossa. Näissä tapauksissa peruuttamisesta hovioikeudelle, asianosaisille ja todistajille aiheutuvat kustannukset ja vaivannäkö ovat suuremmat kuin silloin, jos pääkäsittely kyetään peruuttamaan aikaisemmin.

Jos henkilötodistelu otettaisiin hovioikeudessa kaikissa asioissa vastaan kuva- ja äänitallenteelta, pääkäsittelyjä ei todennäköisesti tarvitsisi peruuttaa yhtä usein kuin nyt. Tämä johtuisi siitä, ettei tällöin olisi tarpeen velvoittaa asianosaisia ja todistajia saapumaan nykyisessä laajuudessa henkilökohtaisesti hovioikeuden pääkäsittelyyn.

Jos hovioikeuden pääkäsittelyt peruuntuisivat nykyistä harvemmin, käsittelyaikojen voidaan olettaa lyhentyvän. Peruuntumisten vähentyminen vähentäisi myös turhasta istuntoon valmistautumisesta ja saapumisesta aiheutuvaa työtä ja kustannuksia. Pää-

käsittelyiden suunnittelu ja aikatauluttaminen helpottuisivat, jos voitaisiin luottaa siihen, että sovittu pääkäsittely yleensä myös toteutuu. Hyötyjiä olisivat hovioikeudet, oikeudenkäynnin asianosaiset ja todistajat.

Pääkäsittelyiden kesto

Hovioikeuksien pääkäsittelyt ovat viime vuosina pidentyneet. Hovioikeuden pääkäsittely kesti vuonna 2013 keskimäärin 4,2 tuntia, mutta vuonna 2017 jo 5,2 tuntia. Pääkäsittelyn pituus aiheuttaa kustannuksia niin asianosaisille kuin hovioikeudelle.

Kuva- ja äänitallenteita ei olisi aihetta esittää hovioikeuden pääkäsittelyssä aina kokonaisuudessaan, vaan ne tulisi katsoa vain relevanteilta osin. Näin henkilötodistelua voitaisiin ottaa vastaan vain siitä, mistä asiassa on enää hovioikeudessa kysymys. Voisi siten olla mahdollista, että henkilötodistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteilta lyhentäisi hovioikeuksien pääkäsittelyiden kestoja. Tähän pääseminen edellyttäisi kuitenkin kuva- ja äänitallenteiden riittävän tarkkaa indeksoimista käräjäoikeudessa.

Monipäiväiset pääkäsittelyt

Suurin osa hovioikeuksissa toimitettavista pääkäsittelyistä kestää enintään yhden istuntopäivän. Tätä pidempien pääkäsittelyiden osuus ei kuitenkaan ole vähäinen. Vuonna 2017 hovioikeuksissa toimitettiin 294 yli kahdeksan tuntia kestänyttä pääkäsittelyä, mikä vastaa noin yhtä seitsemäsosaa kaikista pääkäsittelyistä. Yli 25 tuntia kestäneitä pääkäsittelyitä toimitettiin 48 ja yli 50 tuntia kestäneitä 11.

Monipäiväisissä pääkäsittelyissä kuullaan tyypillisesti lukuisia todistajia. Todistajien suuri määrä vaikeuttaa pääkäsittelyn suunnittelua, ja todistajien kutsuminen pääkäsittelyyn on työlästä. Mitä useampaa henkilöä pääkäsittelyssä on tarkoitus kuulla, sitä suuremmaksi kasvaa riski siitä, että joku heistä jää saapumatta pääkäsittelyyn.

Jos henkilötodistelu voitaisiin vastaanottaa hovioikeudessa kuva- ja äänitallenteelta, monipäiväisten pääkäsittelyiden järjestäminen ja läpivieminen todennäköisesti helpottuisivat. Tällainen uudistus saattaisi lyhentää käsittelyaikoja asioissa, joissa toimitetaan monipäiväinen pääkäsittely.

Todistajat

Todistaminen oikeudenkäynnissä on velvollisuus, josta ei voi kieltäytyä. Lähtökohtaisesti vain sairaus ja yleisen liikenteen keskeytyminen ovat laillisia esteitä, joiden pe-

rusteella todistajan ei tarvitse saapua pääkäsittelyyn. Todistajan on saavuttava hovioikeuden pääkäsittelyyn, vaikka häntä on tavallisesti kuultu samasta asiasta jo kärjäoikeudessa ja rikosasioissa yleensä myös esitutkinnassa. Eräissä tilanteissa todistajaa voidaan kuulla käyttäen puhelinta taikka videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa istuntoon osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään, mutta käytännössä tämä ei ole kovin yleistä.

Todistajalla on oikeus saada kohtuullinen korvaus tarpeellisista matka- ja toimeentulokustannuksista sekä taloudellisesta menetyksestä. Siinä hyvin yleisessä tilanteessa, että korvaus tulee maksettavaksi valtion varoista, taloudellisesta menetyksestä suoritettavan korvauksen enimmäismäärä on 80 euroa vuorokaudelta, joskin todistaja voi tällöin vaatia lisäkorvausta siltä asianosaiselta, joka tuomitaan korvaamaan todistelukustannuksia valtiolle. Lisäksi todistajalla on oikeus joko kokopäivärahaan (42 euroa vuonna 2019) tai osapäivärahaan (19 euroa vuonna 2019).

Jos henkilötodistelu otettaisiin hovioikeudessa vastaan kuva- ja äänitallenteelta, todistajien ei normaalisti tarvitsisi saapua henkilökohtaisesti hovioikeuden pääkäsittelyyn. Tällöin heille ei aiheutuisi asian hovioikeuskäsittelystä johtuvaa vaivaa, ajanhukkaa ja kustannuksia. Todistajien ei myöskään tarvitsisi kohdata vastaajaa enää hovioikeudessa. Tällainen uudistus voisi myös vähentää todistajiin kohdistuvaa uhkailua ja muita epäasiallisia vaikuttamispyrkimyksiä kärjäoikeuden ja hovioikeuden pääkäsittelyiden välissä.

Henkilötodistelun vastaanottaminen kärjäoikeudessa tehdyttä kuva- ja äänitallenteelta voisi olla erityisen hyödyllistä ulkomailla vakituisesti oleskelevien todistajien kohdalla. Heidän kutsumisensa hovioikeuden pääkäsittelyyn on usein vaikeaa ja saattaa edellyttää esimerkiksi oikeusapupyyntöä todistajan oleskeluvaltion viranomaisille, mikä voi pidentää asian käsittelyaikaa huomattavasti. Ulkomailla vakituisesti oleskelevien todistajien itsensä kannalta matkustaminen Suomeen hovioikeuden pääkäsittelyyn voi olla vaivalloista ja aikaa vievää.

Rikosten uhrin

Tällä hetkellä todistajien lisäksi ne asianomistajat, joita on tarpeen kuulla asiassa henkilökohtaisesti, joutuvat esittämään kertomuksensa esitutkinnan ja kärjäoikeuden pääkäsittelyn lisäksi vielä hovioikeuden pääkäsittelyssä. Jos vastaajan valituksessa hovioikeuteen on kiistetty kärjäoikeuden tekemä näytön arviointi, asian käsittely hovioikeudessa edellyttää tyypillisesti sitä, että myös asianomistaja saapuu hovioikeuteen kertomaan tapahtumista uudelleen.

Asianomistajien keskuudessa tehdyt tutkimukset oikeudenkäyntien psyykkisistä vaikutuksista ovat osoittaneet, että kokemukset oikeudenkäynneistä ovat usein kielteisiä ja lisäävät merkittävästi koettua stressiä sekä traumatisoivat lisää. Huomattava osa asianomistajista pelkää oikeudenkäyntiä.⁶ Eryityisesti nuoret ja seksuaalirikosten asianomistajat kokevat usein raskaaksi sen, että he joutuvat kohtaamaan vastaajan ja esittämään kertomuksensa uudelleen hovioikeudessa.

Jos henkilötodistelu otettaisiin hovioikeudessa kaikissa asioissa vastaan kuva- ja äänitallenteelta, asianomistajien ei yleensä tarvitsisi saapua henkilökohtaisesti hovioikeuteen ja kohdata siellä vastaajaa. Siten tällainen uudistus voisi parantaa rikoksen uhrin asemaa.

Todistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta vastaisi niin sanotun uhridirektiivin⁷ tavoitteita rikosten uhrien suojelusta. Uhridirektiivin 18 artiklan mukaan jäsenvaltioiden on huolehdittava muun ohella siitä, että niillä on käytössään toimenpiteitä uhrin ja hänen perheenjäsentensä suojelemiseksi myös siltä riskiltä, että heille aiheutuu emotionaalista tai psyykkistä haittaa todistelutarkoituksessa antamansa lausunnon antamisen yhteydessä. Direktiivin johdantokappaleessa 53 on katsottu, että viranomaisten ja uhrin välistä tarpeetonta yhteydenpitoa tulisi rajoittaa esimerkiksi tallentamalla kuulustelut videolle ja sallimalla tallenteen käyttö tuomioistuinkäsittelyssä.

Oikeudenkäyntikulut

Kuva- ja äänitallenteiden hyödyntäminen hovioikeudessa voisi vähentää muutoksenhausta aiheutuvia oikeudenkäyntikuluja. Tällaisessa henkilötodistelun vastaanottamis- tavassa kustannukset, jotka aiheutuvat pääkäsittelyiden peruuttamisesta ja henkilötodistelun vastaanottamisesta hovioikeudessa, oletettavasti vähenisivät tämänhetkisestä selvästi. Oikeudenkäyntikuluja voisi vähentää jonkin verran myös se, jos uudistus johtaisi hovioikeuksien pääkäsittelyiden keston lyhentymiseen.

Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun säännösten nojalla muutoksenhaun hävinnyt joutuu pääsääntöisesti korvaamaan voittaneen asianosaisen oikeudenkäyntikulut (ns. häviöjä maksaa -periaate). Vaikka edellä mainitut kustannukset eivät muodosta suurta osaa oikeudenkäyntikulujen kokonaismäärästä, ne vaikuttavat osaltaan muutoksenhaun kulurisktiin. Jos muutoksenhaun kustannukset alenisivat, etenkin luonnollisten

⁶ Ks. esim. Helinä Häkkänen-Nyholm: Oikeusprosessiin liittyvä stressi ja reaktiiviset häiriöt, *Duodecim* 2017 s. 2351–2356.

⁷ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS korvaamisesta.

henkilöiden ja pienyritysten oikeudenkäyntimahdollisuudet ja pääsy oikeuksiinsa voisivat jossain määrin parantua.

Tuomioistuinten henkilöstön, syyttäjien ja avustajien työ

Käräjäoikeuksien näkökulmasta siirtyminen videotallennejärjestelmään kaikissa asioissa merkitsisi sitä, että henkilötodistelu tallennettaisiin jokaisessa pääkäsittelyssä. Yleensä tästä vastaisi kärjäsihteeri. Tallentaminen ei suuresti poikkeaisi henkilötodistelun äänittämisestä. Käräjäoikeuksien haastemiesten työt saattaisivat vähentyä jonkin verran, kun tiedoksi annettavia kutsuja hovioikeuden pääkäsittelyihin ei olisi yhtä paljon kuin tällä hetkellä.

Hovioikeuksille henkilötodistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta kaikissa asioissa voisi merkitä suurempaa muutosta. Edellä käsiteltyjen lainkäyttöön liittyvien vaikutusten lisäksi eräitä työvaiheita, kuten todistajien kutsuminen pääkäsittelyyn ja tiedoksiantojen seuranta, jäisi suurelta osin pois. Kaikissa pääkäsittelyissä tulisi huolehtia kuva- ja äänitallenteiden esittämisestä. Matkakärjäistuntoja saattaisi olla harvemmin.

Syyttäjien ja avustajien tulisi aikaisempaa vahvemmin panostaa käräjäoikeuden pääkäsittelyyn, koska se olisi yleensä ainoa tilaisuus esittää kysymyksiä asiassa kuultaville. Toisaalta valmistautuminen hovioikeuden pääkäsittelyyn helpottuisi. Avustajien ei tarvitsisi myöskään nykyisessä laajuudessa huolehtia nimeämiensä todistajien kutsumisesta hovioikeuden pääkäsittelyyn.

Jos henkilötodistelu vastaanotettaisiin hovioikeudessa kuva- ja äänitallenteelta kaikissa asioissa, tuomarien, syyttäjien, avustajien ja myös asianosaisten kokemus hovioikeuden pääkäsittelystä voisi muuttua. Pääkäsittelyt saattaisivat olla aikaisempaa vähemmän eläväisiä ja vuorovaikutteisia, kun henkilökohtaisten kuulemisten sijaan katsottaisiin tallenteita. Toisaalta pääkäsittelyiden kulku ja niiden kesto voisivat muuttua ennustettavammiksi.

6.2 Kuva- ja äänitallenteiden hyödyntäminen vain rikosasioissa

Siirtyminen järjestelmään, jossa henkilötodistelu otettaisiin hovioikeudessa vastaan kuva- ja äänitallenteelta kaikissa asioissa, aiheuttaisi merkittäviä kustannuksia. Sen vuoksi on aiheellista arvioida myös sitä, että kuva- ja äänitallenteita hyödynnettäisiin rajoitetummin.

Vaihtoehto olisi rajoittaa henkilötodistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteilta hovioikeudessa rikosasioihin. Suurin osa pääkäsittelyistä toimitetaan rikosasioissa. Vuonna 2017 kärjäoikeuksissa toimitettiin noin 33 000 pääkäsittelyä, joista noin 29 000 rikosasioissa. Hovioikeuksissa puolestaan toimitettiin pääkäsittely 1 619 rikosasiassa ja 515 muussa asiassa.

Kuva- ja äänitallenteiden hyödyntämistä vain rikosasioissa puoltaisi se, että todistajien poissaolot ovat ongelma etupäässä rikosasioissa. Vain rikosasioissa voi olla asianomistaja, jonka kaksinkertainen kuuleminen oikeudenkäynnissä on rikosuhriäkökulmasta pulmallista. Valtion vahingoksi jääviä todistajanpalkkioita maksetaan lähinnä rikosasioissa.

Toisaalta tässä vaihtoehdossa hyödyt, joita edellä on kuvattu, jäisivät muissa kuin rikosasioissa saavuttamatta. Tässä vaihtoehdossa hovioikeudet arvioisivat riita- ja hakemusasioissa samanlaista näyttöä kuin tällä hetkellä. Samoin todistajat joutuisivat muissa kuin rikosasioissa yhä saapumaan hovioikeuteen. Vaikka riita- ja hakemusasioissa toimitetaan selvästi vähemmän pääkäsittelyitä kuin rikosasioissa, todistajia niissä kuullaan verrattain paljon. Kärjäoikeuksien pääkäsittelyiden yhteenlasketusta kestosta noin kolmasosa koostuu muiden kuin rikosasioiden käsittelystä.

Lisäksi kuva- ja äänitallenteiden hyödyntäminen vain rikosasioissa tarkoittaisi sitä, että henkilötodistelu vastaanotettaisiin hovioikeudessa rikosasioissa eri tavalla kuin muissa asioissa. Se voisi merkitä sitä, että oikeudenkäyntimenettelyn ymmärrettävyys ja johdonmukaisuus kärsisivät.

6.3 Kuva- ja äänitallenteiden hyödyntäminen vain laajoissa asioissa

Toinen vaihtoehto kuva- ja äänitallenteiden hyödyntämiselle kaikissa asioissa olisi rajoittaa niiden hyödyntäminen vain laajoihin asioihin. Laajana voitaisiin pitää asiaa, jossa toimitetaan pidempi kuin esimerkiksi yksi, kolme tai viisi istuntopäivää kestävä pääkäsittely.

Tässä vaihtoehdossa kärjäoikeus tekisi henkilötodistelusta kuva- ja äänitallenteen vain silloin, kun se asian valmistelussa arvioisi, että kärjäoikeuden pääkäsittely kestäisi pidempään kuin esimerkiksi yhden istuntopäivän. Hovioikeuden pääkäsittelyssä henkilötodistelu vastaanotettaisiin kuva- ja äänitallenteelta asioissa, joissa tallenne olisi tehty, riippumatta hovioikeudessa toimitettavan pääkäsittelyn pituudesta.

Pitkien pääkäsittelyiden lukumäärä ei ole vähäinen. Pääkäsittelyiden pituuksia ei tilastoida päivissä, mutta vuonna 2017 kärjäoikeudet toimittivat 1 423 asiassa yli kahdeksan tuntia kestäneen pääkäsittelyn (770 rikos- ja 653 muussa asiassa). Hovioikeuksissa toimitettiin tällainen pääkäsittely 294 asiassa.

Hovioikeuksien prosessinhallinnan näkökulmasta kuva- ja äänitallenteista olisi saatavissa suurin hyöty juuri laajoissa asioissa. Asian laajuus riippuu pitkälti siinä vastaanotettavan henkilötodistelun määrästä. Kuultavien suuri määrä hankaloittaa pääkäsittelyn suunnittelua ja läpivientiä sekä lisää riskiä siitä, että joku kuultavista jää saapumatta pääkäsittelyyn. Kuva- ja äänitallenteiden hyödyntäminen laajoissa asioissa voisi vähentää hovioikeudessa kuultavien todistajien ja muiden henkilöiden määrää suhteellisen paljon ja siten helpottaa merkittävästi prosessinhallintaa asioissa, joissa otetaan vastaan runsaasti henkilötodistelua.

Laajoissa asioissa käsittelyajat ovat keskimääräistä pidemmät. Koska on mahdollista, että henkilötodistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta lyhentäisi käsittelyajoja, tallenteiden hyödyntäminen voisi olla laajoissa asioissa erityisen perusteltua.

Henkilötodistelun vastaanottaminen hovioikeudessa kuva- ja äänitallenteelta vain laajoissa asioissa voisi kuitenkin olla ongelmallista osittain samoista syistä kuin tallenteiden hyödyntäminen vain rikosasioissa. Esimerkiksi henkilötodistelun laadun parantuminen olisi mahdollista vain pienessä osassa asioita, ja valtaosa asianomistajista joutuisi kohtaamaan vastaajan vielä hovioikeudessa. Samoin todistajien tulisi suurimmassa osassa asioita yhä saapua hovioikeuteen esittämään kertomuksensa uudelleen. Pääkäsittelyjä peruuntuisi miltei nykyisessä laajuudessa, koska todistajien jääminen pois istunnosta johtaa pääkäsittelyn peruuntumiseen lähinnä enintään yhden istuntopäivän kestävässä pääkäsittelyissä.

Lisäksi myös tällainen rajausta voisi vähentää oikeudenkäyntimenettelyn ymmärrettävyyttä ja johdonmukaisuutta, koska käytössä olisi kaksi erilaista tapaa vastaanottaa henkilötodistelu hovioikeuden pääkäsittelyssä. Tätä korostaisi se, että asian laajuus ja siinä toimitettavan pääkäsittelyn pituus on asianosaisten, todistajien ja hovioikeuden näkökulmasta usein sattumanvarainen seikka, eikä aina kerro mitään asian laadusta.

6.4 Toteuttamisvaihtoehtojen taloudelliset vaikutukset

Asianosaiset ja todistajat

Henkilötodistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta hovioikeudessa voisi vähentää kustannuksia, joita oikeudenkäynti hovioikeudessa aiheuttaa asianosaisille sekä todistajille ja muille oikeudenkäynnissä kuultaville henkilöille.

*Asianosai*sten näkökulmasta merkittävimmät taloudelliset vaikutukset henkilötodistelun vastaanottamisesta hovioikeudessa kuva- ja äänitallenteelta liittyisivät hovioikeudessa aiheutuvien oikeudenkäyntikulujen vähenemiseen. Kuten edellä on arvioitu, tällainen henkilötodistelun vastaanottamistapa voisi johtaa siihen, että hovioikeudessa ei enää juuri aiheutuisi todistelukustannuksia. Lisäksi se voisi vähentää kustannuksia, joita aiheutuu pääkäsittelyiden peruuntumisesta hovioikeudessa. Kuva- ja äänitallenteiden hyödyntäminen voisi näin johtaa siihen, että oikeudenkäynti hovioikeudessa olisi asianosaisille jossain määrin edullisempi ja muutoksenhausta johtuva oikeudenkäyntikuluriski siten pienempi.

Kuva- ja äänitallenteiden hyödyntäminen voisi olla myös *todistajien* ja muiden oikeudenkäynnissä kuultavien henkilöiden taloudellisten etujen mukaista. Jos heidän ei enää tarvitsisi saapua hovioikeuteen esittämään kertomustaan uudelleen, heille ei aiheutuisi tästä johtuvaa vaivaa, ajanhukkaa ja kustannuksia. On luultavaa, ettei todistajanpalkkio ainakaan kaikissa tapauksissa korvaa näitä kustannuksia täysimääräisesti.

Henkilötodistelun vastaanottamisella hovioikeudessa kuva- ja äänitallenteelta olisi lisäksi valtiontaloudellisia vaikutuksia. Seuraavassa tarkastellaan eri toteuttamisvaihtoehtoista *valtiolle* todennäköisesti aiheutuvia kustannuksia ja säästöjä sekä niihin vaikuttavia tekijöitä.

Istuntosalivarusteluprojekti ja aineistopankkihanke

Tällä hetkellä on käynnissä kaksi hanketta, joilla pyritään lisäämään yleisten tuomioistuinten teknisiä valmiuksia asioiden sähköiseen käsittelyyn, *istuntosalivarusteluprojekti* ja *aineistopankkihanke*. Kun harkitaan mahdollisen videotallennusjärjestelmän teknistä toteuttamistapaa ja arvioidaan siitä aiheutuvia kustannuksia, on keskeistä ottaa huomioon sen yhteys näihin kehittämishankkeisiin. Videotallennusjärjestelmä olisi rakennettava sellaiseksi, etteivät istuntosalivarusteluprojektissa ja aineistopankki-

hankkeessa valittavat ratkaisut aiheuttaisi sille häiriötä, vaan että eri järjestelmät ennemmin tukisivat toisiaan. Näissä hankkeissa omaksuttavat tekniset ratkaisut voivat myös vaikuttaa kustannuksiin, joita mahdollinen siirtyminen videotallennusjärjestelmään aiheuttaisi.

Istuntosalivarusteluprojektin tavoitteena on järjestää käräjäoikeuksien ja hovioikeuksien istuntosalien AV-esitystekninen varustelu siten, että se luo edellytykset lainkäyttöasioiden sähköiselle käsittelylle (OM 8/31/2017). Istuntosalivarusteluprojektin toimialaan ei kuulu videotallennusjärjestelmän suunnittelu eikä kehittäminen, mutta se pyritään ottamaan huomioon uudisrakennuskohteissa ja mahdollisuuksien mukaan myös muissa kohteissa.

Istuntosalivarusteluprojektissa hankitaan esitysnäytöt hovioikeuksien istuntosaleihin. Näitä näyttöjä voitaisiin hyödyntää myös kuva- ja äänitallenteiden esittämisessä, eikä niitä siten tarvitsisi hankkia erikseen. Sen sijaan muuten istuntosalivarusteluprojektissa tehtävät hankinnat eivät juuri vaikuttaisi videotallennusjärjestelmään. Esimerkiksi istuntosalien AV-tekniikkaa ei todennäköisesti olisi tarkoituksenmukaista hyödyntää kuva- ja äänitallenteiden tekemisessä.

Aineistopankkihankkeen eli syyttäjälaitoksen ja yleisten tuomioistuinten asian- ja dokumentinhallinnan kehittämishankkeen (ns. AIPA-hanke) päätavoitteena on luoda yhtenäinen järjestelmä, jossa syyttäjänvirastot ja yleiset tuomioistuimet käsittelevät sähköisesti kaikki lainkäyttöasioita koskevat toimintonsa asian vireille tulosta sen ratkaisemiseen ja arkistointiin saakka. Tietojärjestelmän on määrä olla kokonaisuudessaan valmis marraskuun 2021 loppuun mennessä.

Mahdollisen videotallennusjärjestelmän yhdistäminen AIPA:n tietojärjestelmään olisi teknisesti mahdollista. Näin voitaisiin saavuttaa kustannussäästöjä ja käytettävyyshyötyjä. Kuva- ja äänitallenteiden tekeminen ja katsominen voisi esimerkiksi tapahtua AIPA:n asianhallintajärjestelmän kautta.

Aiheutuvat kustannukset

Seuraavassa on esitetty tämänhetkisen tiedon mukaiset arviot siitä, kuinka suuria kustannuksia henkilötodistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta aiheuttaisi valtiolle. Kustannusarviot on tehty Oikeusrekisterikeskuksessa, ja niiden pohjana ovat osittain tiedot, joita on saatu Valtion tieto- ja viestintätekniikkakeskukselta (Valtorilta) ja AIPA:n vaatiman kehityksen osalta tuon hankkeen järjestelmäintegraattorina toimivalta Accenturelta.

Kustannusarvioihin liittyy runsaasti epävarmuustekijöitä ennen muuta siitä syystä, että kysymys olisi aikaisintaan muutaman vuoden päästä realisoituvista kustannuksista. Tällä hetkellä ei ole mahdollista arvioida tarkasti sitä, mitä tekniikkaa ja millä hinnalla olisi saatavilla silloin, kun videotallennusjärjestelmään mahdollisesti siirryttäisiin. Eri-tyisesti tämä koskee jatkuvasti kehittyviä videotallennusmuotoja. On mahdollista, että toteutettavaksi valittava ratkaisu veisi vähemmän tallennuskapasiteettia ja olisi siten edullisempi kuin tällä hetkellä kyetään arvioimaan.

Kustannukset, joita videotallennusjärjestelmästä aiheutuisi, voidaan jakaa kahteen osaan. Kysymys olisi ensinnäkin videotallennusjärjestelmän suunnitteluun ja rakentamiseen liittyvistä kustannuksista. Nämä kustannukset olisivat kertaluontoisia. Toiseen videotallennusjärjestelmästä aiheutuisi vuosittaisia käyttökustannuksia.⁸

Suunnittelu- ja rakentamiskustannuksia aiheutuisi muun muassa käräjäoikeuksien istuntosalien varustelusta, hankehallinnasta sekä tallennuskapasiteetin perustamisesta ja käyttämisestä perustamisajalla. Suunnittelu- ja rakentamiskustannusten määräksi voidaan arvioida vähintään noin 1,2 miljoonaa ja enintään noin 1,7 miljoonaa euroa:

Käräjäoikeuksien istuntosalien varustelu	170 000 – 250 000 euroa
Räätälöity ohjelmisto tallennusjärjestelmälle	50 000 – 100 000 euroa
Todistelutallenteiden eteisvaranto	150 000 euroa
Todistelutallenteiden tallennussovellus	250 000 euroa
Siirron eräajo	30 000 euroa
Konversiotoiminnot	0 – 40 000 euroa
Skaalautuva todistelutallennevaranto	0 – 100 000 euroa
ST III -turvallisustoiminnot	0 – 50 000 euroa
Tallennuskapasiteetin perustaminen	100 000 – 200 000 euroa
Tallennuskapasiteetin käyttökustannukset perustamisajalla	240 000 euroa
Käyttöönottokoulutus	40 000 – 80 000 euroa
Hankehallinta	155 000 – 224 000 euroa
Yhteensä	1 185 000 – 1 714 000 euroa

Kustannusarvio perustuu siihen, että kuva- ja äänitallenteita hyödynnettäisiin kaikissa asioissa tai vain rikosasioissa. Jos kuva- ja äänitallenteita hyödynnettäisiin vain laajoissa asioissa, arviolta puolet käräjäoikeuksien istuntosaleista voitaisiin jättää varustamatta videotallennusjärjestelmän edellyttämällä tekniikalla. Tämä voisi alentaa suunnittelu- ja perustamiskustannusten määrää 85 000 – 125 000 eurolla.⁹

⁸ Kustannuksia aiheutuisi aikanaan myös siitä, että videotallennusjärjestelmä tulisi päivittää sen käyttöiän päätyttyä. Päivittämisen kustannuksia ei ole huomioitu esitettävissä kustannusarvioissa, koska niiden arvioiminen on tässä vaiheessa mahdotonta.

⁹ Kuva- ja äänitallenteiden hyödyntäminen vain rikosasioissa ei sen sijaan vähentäisi suunnittelu- ja rakentamiskustannuksia, koska myös tässä vaihtoehdossa kaikki tai ainakin lähes kaikki kärä-

Vuosittaiset käyttökustannukset voidaan jakaa kustannuksiin, joita aiheutuu yhtäältä kuva- ja äänitallenteiden vaatimasta tallennuskapasiteetista ja toisaalta kaikesta muusta videotallennusjärjestelmän käyttämiseen tarvittavasta.

Muista kuin tallennuskapasiteetista aiheutuvien vuosittaisten käyttökustannusten määrä olisi pitkälti riippumaton siitä, missä laajuudessa kuva- ja äänitallenteita hyödynnettäisiin. Kysymys olisi esimerkiksi palvelimista ja it-tuesta. Tällaisten kustannusten määrä olisi arviolta 280 000 – 500 000 euroa vuodessa:

Palvelutuotanto	33 000 – 53 000 euroa
AIPA-palvelutuotanto	65 000 – 93 000 euroa
Ylläpito ja pienkehitys	22 000 – 31 000 euroa
Palvelimet	60 000 – 120 000 euroa
Tukipalvelu	100 000 – 200 000 euroa
Yhteensä	280 000 – 497 000 euroa

Eniten harkinnanvaraa sisältävä osatekijä videotallennusjärjestelmän vuosittaisissa käyttökustannuksissa olisi tarvittavan tallennuskapasiteetin määrä. Tallennuskapasiteetilla tarkoitetaan kuva- ja äänitallenteiden tarvitseman levytilan määrää. Sen määrään vaikuttaa olennaisesti kolme tekijää: kuva- ja äänitallenteiden määrä, laatu ja säilyttämisaika.

Kuva- ja äänitallenteiden säilyttämisaika voisi olla esimerkiksi lähtökohtaisesti kuusi kuukautta siitä, kun asia on ratkaistu lainvoimaisesti. Se vastaisi sitä, mitä äänitteistä on säädetty oikeudenkäymiskaaren 22 luvun 10 §:ssä. Jos tallenteita säilytettäisiin viisi vuotta, tallennuskapasiteettia tulisi olla noin seitsemän kertaa enemmän kuin kuuden kuukauden säilyttämisajalla. Jos säilyttämisaika lyhennettäisiin 60 päivään, tallennuskapasiteettia tarvittaisiin noin kolmannes vähemmän.

Kuva- ja äänitallenteiden laadun osalta voitaisiin ajatella, että tallenteet olisivat esimerkiksi teräväpiirtolaatua (720p).¹⁰ Yleisesti videoneuvottelulaitteistoissa käytettävä kuvanlaatu (MPEG-4) vaatisi tähän nähden noin kaksinkertaisesti tallennuskapasiteettia. Todistelutallenteet olisi mahdollista tehdä myös tekniikalla, joka vastaisi laadusta videovalvontakuvaa (resoluutio 1280 x 1024 pikseliä, kuvataajuus 30 fps). Tällöin tallennuskapasiteettia tarvittaisiin noin viidennes teräväpiirtolaadusta.

---

jaoikeuksien istuntosalit tulisi varustaa tallentamisen mahdollistavalla laitteistolla. Tämä johtuu rikosasioissa toimitettavien pääkäsitteilyjen suuresta määrästä ja siitä, ettei saisi syntyä tilannetta, jossa videotallennustekniikalla varustettua istuntosalia ei olisi käytettävissä.

¹⁰ Tässä laskelmassa kuva- ja äänitallenteen vaatiman levytilan arvioinnissa on käytetty pakkausstandardia H.264 kuvantarkkuudella 720p/23,976 (teräväpiirto). Tämän perusteella on tilantarpeen laskelmassa käytetty arvoja 2,4 min/GB eli noin 26 GB/h.

Kuva- ja äänitallenteiden määrän osalta ratkaisevaa on se, missä laajuudessa kuva- ja äänitallenteita tehtäisiin. Edellisissä luvuissa on tarkasteltu lähemmin vaihtoehtoja hyödyntää kuva- ja äänitallenteita kaikissa asioissa, vain rikosasioissa tai vain laajoissa asioissa. Olettaen tallenteiden säilyttämisaika kuudeksi kuukaudeksi ja tallenteiden laatu teräväpiirtolaaduksi voidaan arvioida, että tarvittavan tallennuskapasiteetin määrä olisi noin 863 teratavua, jos kuva- ja äänitallenteita hyödynnettäisiin kaikissa asioissa,¹¹ noin 464 teratavua, jos tallenteita hyödynnettäisiin vain rikosasioissa,¹² ja noin 276 teratavua, jos tallenteita hyödynnettäisiin vain laajoissa asioissa.¹³

Näillä oletuksilla päästään seuraaviin kustannusarvioihin:

Jos kuva- ja äänitallenteita hyödynnettäisiin *kaikissa asioissa*, tallennuskapasiteetin hinta olisi noin 774 000 euroa ja videotallennusjärjestelmän vuosittaisten käyttökustannusten kokonaismäärä vähintään noin 1,05 miljoonaa ja enintään noin 1,25 miljoonaa euroa.¹⁴

Jos kuva- ja äänitallenteita hyödynnettäisiin *vain rikosasioissa*, tallennuskapasiteetin hinta olisi noin 416 000 euroa ja videotallennusjärjestelmän vuosittaisten käyttökustannusten määrä vähintään noin 700 000 euroa ja enintään noin 900 000 euroa.

Jos kuva- ja äänitallenteita hyödynnettäisiin *vain laajoissa asioissa*, tallennuskapasiteetin hinta olisi noin 247 000 euroa ja videotallennusjärjestelmän vuosittaisten käyttökustannusten määrä vähintään noin 525 000 euroa ja enintään noin 750 000 euroa.

Jos kuva- ja äänitallenteita kuitenkin säilytettäisiin vain 60 päivää ratkaisun lainvoimaiseksi tulemisesta ja tallenteet tehtäisiin laadukasta videovalvontakuvaa vastaavalla tekniikalla, vuosittaiset käyttökustannukset laskisivat selvästi. Ne olisivat tässä tapauksessa noin 380 000 – 600 000 euroa, jos kuva- ja äänitallenteita hyödynnettäisiin kaikissa asioissa, noin 330 000 – 550 000 euroa, jos tallenteita hyödynnettäisiin

¹¹ Arvio perustuu tietoihin pääkäsitteilyjen määrästä ja muutoksenhakualltiudesta vuonna 2017. Niiden perusteella voidaan olettaa, että tässä vaihtoehdossa henkilötodistelua tallennettaisiin vuosittain 29 000 rikosasiassa kussakin keskimäärin yksi tunti ja 4 000 muussa asiassa kussakin keskimäärin viisi tuntia. Muutosta haettaisiin 4 000 rikosasiassa ja 2 700 muussa asiassa. Pääkäsitteilyjen keskimääräinen kokonaiskesto käräjäoikeuksissa oli vuonna 2017 rikosasioissa 1 tunti 37 minuuttia ja muissa asioissa 7 tuntia 22 minuuttia.

¹² Arvio perustuu tältä osin siihen, että henkilötodistelua tallennettaisiin vuosittain 29 000 rikosasiassa kussakin keskimäärin yksi tunti ja näistä asioista haettaisiin muutosta 4 000 asiassa.

¹³ Arvio perustuu tältä osin siihen, että laajana asiana pidettäisiin asiaa, jossa käräjäoikeudessa tulisi toimitettavaksi yhtä istuntopäivää pidempi pääkäsitteily. Tällöin henkilötodistelua tallennettaisiin vuosittain 1 200 asiassa kussakin keskimäärin 10 tuntia ja näistä asioista haettaisiin muutosta 500 asiassa. Vuonna 2017 toimitettiin yli kahdeksan tuntia kestäneitä pääkäsitteilyitä 1 432 asiassa käräjäoikeuksissa ja 294 asiassa hovioikeuksissa. Osa näistä pääkäsitteilyistä oli huomattavan pitkiä.

¹⁴ Yhden teratavun hinnaksi on arvioitu 897 euroa vuodessa.

vain rikosasioissa, ja noin 315 000 – 535 000 euroa, jos tallenteita hyödynnettäisiin vain laajoissa asioissa.¹⁵

Säästövaikutukset

Vaikka siirtyminen henkilötodistelun vastaanottamiseen hovioikeudessa kuva- ja äänitallenteelta aiheuttaisi jokaisessa toteuttamisvaihtoehdossa mittavia kustannuksia, tällä tavoin voitaisiin myös vähentää valtion menoja.

Jos henkilötodistelu otettaisiin vastaan kuva- ja äänitallenteelta *kaikissa asioissa*, voidaan olettaa, että todistelukustannuksia tulisi maksettavaksi aikaisempaa vähemmän. Lisäksi valtion varoja saattaisi säästyä, jos pääkäsittelyt peruuntuisi niin usein kuin tällä hetkellä ja jos henkilötodistelun äänittämisestä voitaisiin suurelta osin luopua.

Todistelukustannuksia maksettiin vuonna 2017 kaikissa tuomioistuimissa valtion varoista noin 2,1 miljoonaa euroa. Voidaan arvioida, että hovioikeuksien osuus tästä olisi enintään 150 000 euroa.¹⁶ Rikoksesta tuomitut veloitetaan yleensä korvaamaan valtion varoista maksetut todistelukustannukset takaisin valtiolle, mutta tuomittujen varattomuuden vuoksi ne jäävät silloinkin usein tosiasiasa valtion vahingoksi. Jos henkilötodistelu voitaisiin ottaa hovioikeudessa vastaan kuva- ja äänitallenteelta kaikissa asioissa, hovioikeuksissa ei todennäköisesti enää juuri aiheutuisi todistelukustannuksia.

Tällä hetkellä kaikki henkilötodistelu äänitetään. Oikeusrekisterikeskuksen arvion mukaan äänitysjärjestelmän käyttökustannukset vuonna 2018 olivat noin 210 000 – 225 000 euroa. Jos kaikesta käräjäoikeuksissa vastaanotettavasta henkilötodistelusta tehtäisiin kuva- ja äänitallenne, käräjäoikeuksissa voitaisiin luopua äänittämisestä kokonaan. Eri tuomioistuimissa äänitettävän henkilötodistelun määrän perusteella voidaan arvioida, että tämä voisi vähentää äänittämisestä johtuvia valtion menoja noin 150 000 eurolla vuodessa.

Jos pääkäsittelyitä peruuntuisi nykyistä harvemmin, valtio voisi säästää hovioikeuden jäsenten, esittelijän ja muun henkilökunnan sekä syyttäjien laskennallisissa työvoimakustannuksissa. Lisäksi säästöä voisi syntyä rikosasian vastaajan avustajalle valtion

---

¹⁵ Tallennuskapasiteetin tarve olisi tällöin 41, 58 tai 115 teratavua vuodessa.

¹⁶ Tämä karkea arvio perustuu pääkäsittelyiden ja suullisten käsittelyiden määrään ja laajuuteen eri tuomioistuimissa. Hovioikeuksissa toimitettiin vuonna 2017 noin 2 100 pääkäsittelyä, kun taas käräjäoikeuksissa niitä oli noin 33 000. Pääkäsittelyt ovat hovioikeuksissa keskimäärin laajempia kuin käräjäoikeuksissa. Lisäksi hallinto-oikeuksissa toimitettiin suullinen käsittely 605 asiassa. Muissa tuomioistuimissa oli hyvin vähän suullisia käsittelyitä.

varoista maksettavien palkkioiden vähentymisestä. Jos kuva- ja äänitallenteita hyödynnettäisiin kaikissa asioissa, laskennallisen kustannussäästön määrän voidaan seuraavan suuntaa-antavan laskelman perusteella arvioida olevan tältä osin enintään 90 000 euroa vuodessa.

Jos pääkäsittely peruutetaan, sen järjestämisen edellyttämät toimenpiteet ja istuntoon valmistautuminen jäävät turhiksi. Jos pääkäsittely peruutetaan ennen istuntoa, hovioikeuden kokoonpanolta, syyttäjältä ja vastaajan avustajalta voidaan karkeasti arvioida kuluvan niihin yksi tunti yhtä lainkäyttäjää kohti. Jos pääkäsittely peruutetaan vasta istunnossa, heiltä kuluu lisäksi toinen tunti peruutettavassa pääkäsittelyssä. Hovioikeuksien kansliahenkilökunnan voidaan puolestaan arvioida käyttävän uuden pääkäsittelyn järjestämiseen kaksi tuntia yhtä peruutettua pääkäsittelyä kohti.

Hovioikeuden jäsenen keskimääräinen tuntikustannus työnantajalle on noin 60 euroa, hovioikeuden esittelijän noin 43 euroa, hovioikeuden kansliahenkilökuntaan kuuluvan noin 26 euroa ja syyttäjän noin 55 euroa.¹⁷

Vuonna 2017 hovioikeuksissa peruutettiin 411 pääkäsittelyä, joista 30 vasta istunnossa. Kysymys oli lähinnä rikosasioista. Näiden tietojen perusteella voidaan olettaa, että jos henkilötodistelu otettaisiin hovioikeudessa vastaan kuva- ja äänitallenteelta, peruutettujen pääkäsittelyiden määrä voisi laskea 200 pääkäsittelyllä ja vasta istunnossa peruutettujen pääkäsittelyiden tämän lisäksi 10 pääkäsittelyllä vuodessa.

Näin ollen henkilötodistelun vastaanottaminen hovioikeudessa kuva- ja äänitallenteelta saataisi vähentää valtion laskennallisia työvoimakustannuksia noin 62 500 eurolla vuodessa, jos hovioikeuden kokoonpanoon kuuluu kolme hovioikeuden jäsentä, ja noin 72 000 eurolla, jos kokoonpanoon kuuluu myös esittelijä.¹⁸

---

¹⁷ Oikeusministeriön oikeushallinto-osastolta saatujen tietojen mukaan hovioikeuden jäsenen vuosipalkkakustannus työnantajalle on 79 324 – 95 514 euroa, esittelijän noin 62 500 euroa, hovioikeuden kansliahenkilökuntaan kuuluvien noin 37 450 euroa ja syyttäjän 63 485 – 96 400 euroa. Näistä luvuista voidaan 200 vuosittaisen 7 tunnin 21 minuutin pituisen työpäivän olettamalla laskea karkeiksi keskimääräisiksi tuntikustannuksiksi tekstissä mainitut summat.

¹⁸ Hovioikeudenneuvosten työvoimakustannus:

200 peruutettua pääkäsittelyä x 3 hovioikeuden jäsentä x 1 tunti x 60 euroa/tunti = 36 000 euroa
10 istunnossa peruutettua pääkäsittelyä x 3 hovioikeuden jäsentä x 2 tuntia x 60 euroa/tunti = 3 600 euroa

Hovioikeuden esittelijöiden työvoimakustannus:

200 peruutettua pääkäsittelyä x 1 tunti x 43 euroa/tunti = 8 600 euroa
10 istunnossa peruutettua pääkäsittelyä x 2 tuntia x 43 euroa/tunti = 860 euroa

Kansliahenkilökunnan työvoimakustannus:

210 peruutettua pääkäsittelyä x 2 tuntia x 26 euroa/tunti = 10 920 euroa

Syyttäjien työvoimakustannus:

200 peruutettua pääkäsittelyä x 1 tunti x 55 euroa/tunti = 11 000 euroa
10 istunnossa peruutettua pääkäsittelyä x 2 tuntia x 55 euroa/tunti = 1 100 euroa

Rikosasioissa valtiolle voi aiheutua kustannuksia myös vastaajan avustajan palkkiosta, jos syyte hylätään tai jos vastaajalla on oikeus oikeusapuun. Oikeusaputilanteissa sovelletaan oikeusavun palkkioperusteista annetun valtioneuvoston asetuksen mukaista 110 euron tuntipalkkiota. Jos avustajan palkkio jäisi valtion vahingoksi esimerkiksi 75 prosentissa asioista, joissa on jouduttu peruuttamaan pääkäsitely, valtiolle tältä osin aiheutuva kustannus olisi noin 18 000 euroa.¹⁹

Henkilötodistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta kaikissa asioissa saattaisi johtaa myös muihin säästöihin, joiden suuruutta on kuitenkin vaikea arvioida. Esimerkiksi tarve pitää matkakäräjäistuntoja voisi vähentyä. Siirtyminen tällaiseen henkilötodistelun vastaanottamistapaan hovioikeudessa voisi merkitä myös sitä, että eräät työtehtävät vähentyisivät. Hovioikeuden kansliassa ei esimerkiksi tarvitsisi enää juurikaan lähettää pääkäsitelykutsuja todistajille ja seurata niiden tiedoksiantoa.

Jos kuva- ja äänitallenteita hyödynnettäisiin *vain rikosasioissa*, todistelukustannusten ja pääkäsitelyiden peruuntumisten vähentymisestä aiheutuvien säästöjen voidaan arvioida olevan samaa suuruusluokkaa kuin hyödynnettäessä tallenteita kaikissa asioissa. Syynä on se, että pääkäsitelyitä peruuntuu ja valtion vahingoksi jääviä todistelukustannuksia aiheutuu lähinnä rikosasioissa. Äänittämiskustannukset eivät sen sijaan vähentyisi tässä vaihtoehdossa yhtä paljon; tältä osin voidaan karkeasti arvioida saatavissa olevan 100 000 euron suuruinen vuosittainen säästö.

Jos kuva- ja äänitallenteita hyödynnettäisiin *vain laajoissa asioissa*, säästöt olisivat todennäköisesti selvästi edellä kerrottua pienempiä. Niiden suuruusluokkaa on kuitenkin vaikea arvioida. Tällainen ratkaisumalli ei juuri vähentäisi peruuntuneiden pääkäsitelyiden määrää, koska asianosaisten ja todistajien poissaolojen vuoksi joudutaan peruuttamaan lähinnä yksipäiväisiä pääkäsitelyitä. Valtion vahingoksi jäävien todistelukustannusten määrä voisi sen sijaan vähentyä. Säästöksi voidaan tältä osin karkeasti arvioida enintään 30 000 euroa vuodessa.²⁰ Samoilla perusteilla voidaan olettaa, että vuosittaiset äänityskustannukset vähenisivät enintään saman verran.

Poikkeustapauksissa henkilötodistelun vastaanottaminen hovioikeudessa kuva- ja äänitallenteelta voisi tuoda valtiolle merkittäviä säästöjä. Vuonna 2011 Helsingin hovioikeudessa käsiteltiin valitusta Itä-Uudenmaan käräjäoikeuden tuomiosta, joka koski joukkotuhontaa Ruandan kansanmurhassa vuonna 1994. Käräjäoikeus oli matkusta-

¹⁹ 150 peruutettua pääkäsitelyä x 110 euroa/tunti = 16 500 euroa

7 istunnossa peruutettua pääkäsitelyä x 110 euroa/tunti x 2 tuntia = 1 540 euroa

²⁰ Yli kahdeksantuntisten pääkäsitelyiden osuus kaikista hovioikeuden pääkäsitelyistä oli vuonna 2017 noin yksi seitsemäsosa. Koska näissä pääkäsitelyissä kuullaan keskimääräistä useampia todistajia ja muita henkilöitä, voidaan arvioida, että yksi viidesosa kaikista todistelukustannuksista aiheutuisi näissä asioissa.

nut Ruandaan vastaanottamaan henkilötodistelua, mutta asian käsittely hovioikeudessa edellytti sitä, että kolme hovioikeuden jäsentä ja esittelijä, kaksi syyttäjää, kaksi vastaajan puolustajaa ja kolme poliisimiestä matkusti ensin uudelleen kuukaudeksi Ruandaan ja myöhemmin vielä lähes kahdeksi viikoksi Tansaniaan kuulemaan samoja todistajia ja asianomistajia. Lisäksi joitakin todistajia lennätettiin ulkomailta kuultaviksi Suomeen.

Ruanda-jutun käsittely hovioikeudessa maksoi valtiolle kaikkiaan lähes 1,5 miljoonaa euroa, kun henkilöstö- ja matkakustannusten lisäksi kaikki hovioikeudessa aiheutuneet todistelukustannukset ja vastaajan puolustajille hovioikeudessa maksetut palkkiot ja kulukorvaukset jäivät valtion vahingoksi. Jos käräjäoikeuden Ruandassa vastaanottama henkilötodistelu olisi tallennettu ja otettu hovioikeudessa vastaan kuva- ja äänitallenteelta, näiltä kustannuksilta olisi voitu pääosin välttyä.

7 Yhteenvedo

Hovioikeusmenettelyä on uudistettu tällä vuosikymmenellä merkittävästi säätämällä jatkokäsittelylupajärjestelmästä. Vuodesta 2011 lähtien valittaminen hovioikeuteen on edellyttänyt yleensä hovioikeuden myöntämää jatkokäsittelylupaa. Jatkokäsittelylupajärjestelmän piiriin kuuluvissa asioissa sellaisten valitusten käsittely, joilla ei ole menestymisen mahdollisuuksia, voidaan päättää nopeasti jättämällä jatkokäsittelylupa myöntämättä. Jatkokäsittelylupajärjestelmän soveltamisalaa laajennettiin vuonna 2015 niin, että nykyään järjestelmän piiriin kuuluu noin kolme neljäsosaa kaikista hovioikeuksiin saapuvista asioista.

Hovioikeusmenettelyn kehittäminen on kuitenkin edelleen tarpeen. Viime aikoina on kiinnitetty erityisesti huomiota hovioikeuden velvollisuuteen kuulla pääkäsittelyssä uudelleen henkilöitä, joita on kuultu samasta asiasta jo käräjäoikeudessa. Tekniikan kehittymisen myötä on noussut esiin mahdollisuus ottaa henkilötodistelu hovioikeudessa vastaan käräjäoikeudessa tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta. Näin käräjäoikeudessa kuultuja henkilöitä ei yleensä tarvitsisi kuulla hovioikeudessa uudelleen henkilökohtaisesti.

Henkilötodistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta hovioikeudessa voisi olla monessa suhteessa tarkoituksenmukaista. Siirtyminen tällaiseen henkilötodistelun vastaanottamistapaan voisi nykyaikaistaa hovioikeusmenettelyä, selkeyttää hovioikeuden roolia käräjäoikeuden ratkaisun oikeellisuutta kontrolloivana tuomioistuimena ja siirtää oikeudenkäynnin painopistettä käräjäoikeuteen. Jos hovioikeus voisi perustaa näyttöratkaisunsa käräjäoikeuden pääkäsittelyssä tallennettuihin kertomuksiin, hovioikeuden edellytykset saavuttaa näytön arvioinnissa oikea lopputulos voisivat parantua. Peruutettujen pääkäsittelyiden määrä hovioikeuksissa todennäköisesti vähenisi. Kuva- ja äänitallenteiden hyödyntäminen hovioikeudessa voisi johtaa myös siihen, ettei todistajien ja asianomistajien tarvitsisi yleensä saapua hovioikeuden pääkäsittelyyn kuultaviksi asioista, joista he ovat kertoneet jo käräjäoikeudessa, eikä rikosasioissa kohdata vastaajaa toistamiseen.

Henkilötodistelu voitaisiin vastaanottaa hovioikeudessa kuva- ja äänitallenteelta muuttamatta hovioikeusmenettelyn peruseriaatteita. Kysymys olisi siitä, että henkilötodistelu vastaanotettaisiin pääkäsittelyssä eri tavalla kuin tällä hetkellä. Pääkäsittelyn toimittamista koskevia säännöksiä ei olisi välttämätöntä muuttaa. Voidaan myös arvioida, ettei tällainen uudistus olisi vastoin Suomea sitovia kansainvälisiä ihmisoikeusvelvoitteita, kuten oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevaa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaa.

Siirtyminen kuva- ja äänitallenteiden hyödyntämiseen henkilötodistelun vastaanottamisessa aiheuttaisi valtiolle kustannuksia, joiden määrää on tässä vaiheessa mahdollista arvioida vain karkeasti. Voidaan kuitenkin lähteä siitä, että tällaiseen henkilötodistelun vastaanottamistapaan siirtymisen edellyttämien kertaluontoisten suunnittelu- ja rakentamiskustannusten määrä olisi arviolta 1,2 – 1,7 miljoonaa euroa. Lisäksi järjestelmän käyttämisestä aiheutuisi vuosittaisia käyttökustannuksia, joiden määrän voidaan tämänhetkisten tietojen valossa arvioida vaihtelevan runsaasta 300 000 eurosta noin 1,25 miljoonaan euroon riippuen siitä, missä laajuudessa ja millä tavalla järjestelmä toteutettaisiin. Mahdolliset säästöt, joita henkilötodistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta voisi tuoda esimerkiksi valtion varoista maksettavien todistelukustannusten määrän vähentymisenä, olisivat todennäköisesti vuosittaisia käyttökustannuksia pienempiä.

Jos päätettäisiin siirtyä ottamaan henkilötodistelu hovioikeudessa vastaan kuva- ja äänitallenteelta, tulisi ratkaista, tehtäisiinkö niin kaikissa asioissa vai jollain tavalla rajoitetusti. Edellä on tarkemmin käsitelty vaihtoehtoja hyödyntää kuva- ja äänitallenteita kaikissa asioissa, vain rikosasioissa tai vain laajoissa asioissa.

Kuva- ja äänitallenteelta tapahtuva henkilötodistelun vastaanottaminen voisi parhaimmillaan johtaa merkittäviin hyötyihin asianosaisten oikeusturvan, hovioikeusmenettelyn tarkoituksenmukaisuuden sekä todistajien ja asianomistajien näkökulmasta. Näitä hyötyjä olisi perusteltua tavoitella mahdollisimman laajasti. Sen vuoksi parhaana toteuttamisvaihtoehtona hovioikeusmenettelyn näkökulmasta voitaisiin pitää kuva- ja äänitallenteiden hyödyntämistä kaikissa asioissa. Olisi myös johdonmukaista ottaa henkilötodistelu hovioikeudessa vastaan samalla tavalla kaikissa asioissa.

Kuva- ja äänitallenteelta tapahtuvan henkilötodistelun vastaanottamisen hyödyt voisivat olla parhaimmillaan niin merkittävät, että niitä kannattaisi joka tapauksessa tavoitella jossain laajuudessa. Sen vuoksi silloin, jos henkilötodistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta ei olisi esimerkiksi kustannussyistä mahdollista kaikissa asioissa, voisi olla perusteltua siirtyä tällaiseen henkilötodistelun vastaanottamistapaan edes joissain asioissa. Tällä tavoin voitaisiin pyrkiä saavuttamaan ainakin osa niistä hyödyistä, joita kuva- ja äänitallenteiden hyödyntämisellä voisi olla. Siten saataisiin myös kokemuksia, joita voitaisiin hyödyntää, jos menettelyn käyttöalaa päätettäisiin myöhemmin laajentaa.

Jos kuva- ja äänitallenteelta tapahtuvaan henkilötodistelun vastaanottamiseen voitaisiin siirtyä vain osassa asioita, perustelluimpana vaihtoehtona voitaisiin pitää kuva- ja äänitallenteiden hyödyntämistä vain laajoissa asioissa. Tällaisessa ratkaisumallissa voitaisiin kyetä muihin vaihtoehtoihin verrattuna pienemmillä kustannuksilla sujuvoittamaan menettelyä asioissa, joissa todistajien uudelleenkuulemisesta johtuvien ongelmien voidaan arvioida olevan suurimmat.

Oikeusministeriö
PL 25
00023 Valtioneuvosto
www.oikeusministerio.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 Statsrådet
www.justitieministeriet.fi

ISSN 2490-1172 (PDF)
ISBN 978-952-259-743-4 (PDF)